

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7172>

Number: 58 , p. 307-336, Summer II 2017

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayınlanma Tarihi / The Published Date

13.07.2017

30.08.2017

YÖRÜKLERDE KADIN

THE YORUK WOMAN

Doç. Dr. Mehmet Ak

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü

Öz

Türk eski aile düzenini sürdüren Yörüklerde kadın, ailenin temeli ve hanenin ana taşıyıcısı olup aile içinde ve çadırın yönetiminde söz sahibidir. Kültürel birikimin gelecek kuşaklara aktarılmasında kadının önemli bir rolü vardır. Yaşadıkları doğal ortamın da etkisi ile mücadeleci ve hür bir yapıları olduğu gibi tarihte yer edinmiş kadın kahramanlar da bulunmaktadır. Seyyahların gözlemlerinde çeşitli faaliyetlerinden bahsedilen Yörük kadını, sosyal hayat içerisinde her alanda etkin olup, halk hekimliği yapmakta ve bitki kaynaklı karışımları hazırlayıp gerekli tedavileri uygulamaktadır. Yaylak ve kışlak arasında devam eden hareketli yaşam içerisinde iş yükünün çoğunu kadın üstlenmektedir. Göç yollarında göç katarının çekilmesi başta olmak üzere çoğu işi yapan kadın ayrıca hayvanları sevk ve idare etmektedir. Misafiri de ağırlayan Yörük kadını hayvanlardan elde edilen ürünleri damak tadına dönüştürme hususunda oldukça maharetlidir. Hayvancılığa bağlı gelişen dokuma alanında yün ve kılın işlenmesinden mamul hale dönüştürülmesine kadar her türlü işi kadınlar yaparken hazırlanan dokumalar renk, desen, teknik ve tür bakımından çeşitlilik göstermekte ve zengin bir kültürel birikimi yansıtmaktadır. Keçe yapımı ve deri işleme ciddi bir ustalık gerektirirken bunlar kadınlar tarafından yapılmaktadır. Giyim kuşam alanında Türk kültür esintilerini ayrıntılı bir şekilde yansıtan Yörük kadınları ihtiyaçlarını genellikle kendileri hazırlamaktadır. Giyim kuşamı takı ve süs eşyaları tamamlarken başörtüsü ve giyiminden bir kadının medeni durumu rahatlıkla anlaşılabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yörük, Türkmen, Kadın, Aile, Dokuma

Abstract

The woman of the Yoruks keeping Turkish old family structure is both the backbone of the family and the arbiter among the family and in the management of the tent. The Yoruk woman has a crucial role in the transmission of the cultural backlog to the posterity. There are also Yoruk woman heroes taking place in history since they have combative and independent habit because of the natural habitat they live in. The Yoruk women, mentioned about their various facilities in travellers' observations, are active and effective in all areas of the social life. They use folk medicine. They treat the patients with plant derived mixtures prepared by them. The women undertake most of the

workload in active life between yaylags (summer highland pastures) and winter quarters. The women, doing most tasks such as carrying migration waggons, also route and drive the herd on the migration routes. The Yoruk women, also hosting the quests, are quite skilful on cooking delicious meals from the animal products. The women do all kinds of works from the process of wool and goat hair spinning to producing last products in weaving which develops parallel to the animal husbandry. Their weaving products having diversity in colour, design, technic and type reflect a rich cultural heritage. Felting and leather processing which need a real mastery are done by the women. The Yoruk women that, in detail, reflect Turkish culture with their clothes usually meet their needs own. Marital status of a Yoruk woman can be easily understood from the clothing and scarf which are supplemented with jewellery and ornaments.

Keywords: Yoruk, Turkmen, Woman, Family, Weaving

Giriş

Yörükler, Anadolu'da ve Rumeli'de konargöçer hayat yaşayan Türkler olup (Ak, 2015: 11) Türk eski aile yapısını korudukları gibi toplumun temelini oluşturan ailenin ana taşıyıcısı Yörük kadınıdır. Türk sosyal hayatında ayrı bir yeri bulunan Yörük kadını, hem ana hem de gelin olarak ailenin temel direği, eşinin en önemli destekçisidir. Ailede koruyucu, kollayıcı, birleştirici ve bütünleştirici rolü üstlendiği gibi hanenin gözetim ve denetimini yerine getirmektedir (Avcı, 2002: 12; Ak, 2015: 304).

Türk eski aile teşkilatını koruyan Yörüklerde kadın ve erkek birbirini tamamlayan iki unsurdur. Kadın evlilik için erkeğin evine gelir ve eşine itaat eder ancak erkek, kadının her işine müdahil olmaz. Hane içerisinde erkek söz sahibi olsa da hürmet edilen kadının da önemli bir yeri olup aile içi dengeleri gözetmekle birlikte erkeği öne çıkarır ve yüceltir hatta erkeğin yanında kendi özgüveni ile etkin ve güçlüdür. Aile hukukuna riayet esas olup aile içi karar mekanizmasında işler, erkek ile kadın arasında müştereken yürütülür (Atabeyli, 1940: 215; Fraylıç-Ravlig, 2008: 233-234; Ak, 2015: 304).¹

¹ Teke Yörüklerinde ailede hakimiyet erkeklerde olsa da erkekler, eşlerinin düşüncelerine önem verirler. Gürdal, M. (1976). Antalya Yörükleri, *Türk Etnografya Dergisi*, XV, 66; Kılınç, N. (2010). *Antalya Yöresi Yörük Fıkraları Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 28; Beşkaza Yörük kadınları, erkeklerin aldıkları kararlara katılırken erkekler, kadınların sözlerine, fikirle-

Yörük kadınının sosyo-ekonomik alana katılımı hane içindeki etkinliğini arttırmaktadır. Sosyal hayatta işbölümü egemen olup önemli görevleri üstlenen kadın, hayvanlardan her türlü hammaddeyi elde ettiği gibi işleyip mamul hale dönüştürerek sosyo-ekonomik yapının asıl itici gücünü oluşturmaktadır. Temel hane birimi olan çadırı her bakımdan çekip çevirmekte ve aynı zamanda hayvanların korunmasından barınmasına kadar birçok sorumluluğu yerine getirip sosyal hayat içerisinde yerini almaktadır.²

rine ve öğütlerine önem verirler. Eroğlu, Eren Fehmi. (2015). *Türkistan'dan Uzak Diyara Beşkaza Fethiye ve Seydikemer Yörükleri*, Kitap Cafe & Serüven Yayınları, 65; Avcı, N. (2002). Yörüklerde Yaşam Felsefesi, *Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Yörük Türk Vakfı Yayınları, 12; Türk kadını için bkz. Aksoy, E. (2008). Konar-Göçer Yörük Alt-Kültüründe Kadın Kimliği, (Editör: H. Beşirli, İ. Erdal), *Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler*, Ankara: Phoenix Yayınları, 18; Saçıkaraı kadınları, genç veya çocuk olsun yolda bir erkeğe rastlayınca başlarını öne eğip erkeğin geçmesini beklerler ki bu durum erkeği önceleyen ve önemseyen bir anlayış olarak değerlendirilir. Karabacak, M. (2008). Yörük Kültürünün Günlük Hayata Yansımaları ve Bunun 'Saçıkaraı' Örneğinde Değerlendirilmesi, *II. Yörük-Türkmen Büyük Kurultayı ve Bilim Şenliği*, Ankara: Türk Boyları Konfederasyonu Yayınları, 268.

² Yörük defterleri içerisinde 1721 ile 1722 yıllarında Karahacılı, Kızılalili, Keşli, Melemenci ve Kürkcü oymaklarına mensup ana adı ile kayıtlı hane reisleri olduğu gibi Tekeli, Keşli, Saçıkaraı, Kötekli, Melemenci ve Gebizli oymaklarına ait hanelerden bazılarının sahip oldukları koyun ve deve sayısı kayıtlı, vergi ödeyen hane reisi Yörük kadınının varlığı kadının toplum içindeki statüsünü gösterir. Demir, Alpaslan. (2002). *XVIII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Bozdoğan Yörükleri*, Ankara: Berikan Yayınevi, 93; Aladağlar'ın Zamanı vadisindeki Kapızderesi yaylasında oturan

1. Evlilik Süreci ve Ailede Kadın

Yörüklerde çadırın içinde bulunan bütün fertlere horanta denir. Bu anlamda aile, ana, baba, oğul, gelin ve çocuklardan oluşur. Evin reisi baba olmakla birlikte babadan sonra evde en çok hürmet edilen anadır (Güngör, 1941: 43). Evlilik sürecinde kız alıp verirken genellikle Yörük sosyal hayatını yakından bilen aileler birbirlerini tercih ettikleri gibi görücü usulü ile yapılan evliliklerde girişimi yapan oğlan ve kız analarıdır (Eroğlu, 2015: 66). Yörükler söz keserken, eski Türk toplumunda kalın adı ile bilinen, ağırlık veya başlık parası kız tarafına verilmektedir. Bu Honamlı Yörüklerinde de yakın zamanlara kadar uygulanan bir gelenektir (Yılmaz, 2012: 181). Konargöçerlerde kalın, kadının sosyal güven-cesi olup (Güler, 1992: 172) Türkmenlerde de evlilikte kız tarafına verilmektedir. Bundaki temel gaye kız için hazırlanacak çeyiz ve elbise giderini karşılamaktır. Bu para ile konargöçer usulüne ve mali duruma göre en az eşyaları koymak için bir tahta sandık, bir ayna, birkaç kat elbise, gidilen yerin sakinlerine ve güveyin yakınlarına verilmek üzere mendil, çorap gibi bazı hediyeler alınırdı (Şahin, 1962:

Karaevlilerin dört çadırlık Mümine karı obası, kadının toplumsal rolü açısından dikkat çekicidir. Somuncu, Mehmet. (2005). *Aladağlar Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 170; Aladağlar'daki Yörük kadınlarının çalışkanlıklarının övülmesi oba'da saygıdeğer bir mevki kazanmalarını sağlar. Yalman, Ali Rıza. (2000b). *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, (Haz.: S. Emir), (II. Cilt), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 119; Sosyal hayatta kadının rolü için bkz. Seyirci, Musa. (2000). *Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri*, İstanbul: Der Yayınları, 10; Seyirci, M. (1996), *Batı Akdeniz'de Yörükler, I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 199; Kutlu, M. Muhtar. (1987). *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 148; Yörük çadırında her türlü işi kadın yapar. Doğan, M. C. & Doğan, M. S. (2005). *Yörüklerin Sosyal ve Kültürel Hayatı (Antalya Örneği)*, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 72; Sarıkeçili kadınlarının günün her saatinde mutlaka bir meşguliyeti vardır. Aksoy, E. (2008). a.g.m., 22.

73). Yörük kadınları, çeyizlerinin bir kısmını kendileri yaparlardı. Evlilik sözleşmesinde başlı başına bir pazarlık konusu olan altın ve gümüş takılar kadının şahsi malı olup bunlar sadece ihtiyaç durumunda paraya dönüştürülürdü. Ayrıca gelin çadırın önünde attan inmeden indirmelik adıyla kayınbaba tarafından genellikle deve; kaynana ve damadın erkek kardeşleri tarafından da birer koyun veya keçi verilirdi ki bunlar ve bu hayvanlardan üreyenler geline ait olurdu. Yine söylet-melik adı altında kayınbaba ve kaynana geline hediyeler verirdi (Johansen, 2005: 124-127).

Yörüklerde, genellikle oymak ve oba içi evlilikler yapılırken Aydın'da yaşayan Hayta Yörükleri harice kız vermezlerdi (Şölen, 1945: 10). Yine Anadolu'daki Sıraçlı, Sülekli, Boynuinceli ve Bahşiş Yörüklerinde genel olarak oymak içi evlilikler yaygındır (Eröz, 1991: 53). Aynı şekilde hem Teke Yörüklerinde hem de Çukurova Yörüklerinde evlilikler, genellikle obalar ve oymaklar arasında yapılmakla birlikte akraba evlilikleri oldukça fazladır. Bu evlilikler, görücü usulü veya gençlerin anlaşmaları ile yapıldığı gibi kaçarak evlenmeler de bulunmaktadır ancak bütün bu evlilik şekillerinde kızın gönül rızasının olması önemlidir (Çabuk, 2008: 99-101; Ak, 2015: 305-306). Yağcıbedir Yörükleri de genellikle kendi içlerinden kız alıp verirken kız ve oğlanın anlaşarak kaçıp evlenme adetleri de vardı. Bu durum kız veya oğlan tarafının evliliğe rıza göstermemesi ve kalın adı verilen başlık parasından ileri gelirdi. Oğlanın, kızı zorla kaçırdığı da olurdu ki böyle bir olayda çıkan kavga sonucu ölümler vuku bulmuş hatta bu kavgadan sonra ikiye ayrılan Yağcıbedir Yörüklerinden oğlan tarafı Sındır-ğı'da, kız tarafı Bergama'da kalmıştır (Egawa & Şahin, 2007: 64-66). Sarıkeçili Yörüklerinde genellikle kendi obaları içerisinde sosyal hayatı bilen ailelerin çocukları arasında anlaşma yoluyla veya kaçarak evlenmeler yaygındır (Dulkadir, 1997: 136; Aksoy, 2008: 20). Kız kaçırma yolu ile evlenmelere Honamlı

Yörüklerinde de sıkça rastlanmaktadır. Bu işte, kızın gönüllülüğü esastır ancak nadiren de olsa kızın gönülsüz kaçırıldığı durumlarda vardır (Yılmaz, 2012: 177). Birçok Yörük oymağında kız kaçırma olayları olduğu halde Kayseri'nin Taşhan köyünde yaşayan Karakoyunlu Yörük kızlarında kaçma olayı görülmezken (Yalman, 2000b: 47) Türkmenlerde kız kaçırma asla hoş karşılanmazdı (Şahin, 1962: 77).

Yağcibedir Yörüklerinde nikah ve evlilikle ilgili kayıtlarda tek eşle evliliğin egemen olduğu görülmektedir (Egawa & Şahin, 2007: 64-66). Aynı durum Teke Yörükleri arasında da yaygın olup Sarıkeçililer ve Honamlılar genellikle tek eşlidir. Honamlılar, çok eşliliği hanede dirlik ve düzenin kalmayacağı düşüncesiyle hoş karşılamazlar. Yine 83 heden ikisi çok eşli olan Söbüce yaylasındaki Yeniosmanlılar da, iki kadınla evliliğin yuvada dirlik ve düzen bırakmayacağı, bereketin gideceği; tek kadının ise erkeğine sevgisinin çok olacağı kanaatindedirler. Çok eşlilik ile aradaki farkı "İki karının kocası, şeytanların hocası; bir karı bir koca helva yer gece gece" şeklinde veciz bir şekilde dile getirmektedirler. Buna karşın kadının kısır, hasta ve cinsel kudretinin düşük olduğu durumlarda ikinci kadın tercih edilmektedir (Eröz, 1991: 53-54; Kurt, 1992: 635; Aksoy, 2008: 20; Yılmaz, 2012: 175-177; Ak, 2015: 305). Bunların aksine iki kadınla evliliğin yaygınlığına, Yörük sosyal hayatındaki iş yoğunluğunun zemin hazırladığı dile getirilse de böyle bir genelleme doğru bir yaklaşım değildir (Selekler, 1960: 171).

Öte yandan toplumun gelenek ve göreneklerinin gelecek kuşaklara aktarılmasında ve kültürel dokunun sürdürülmesinde önemli bir role sahip olan Yörük kadını, ana sıfatıyla saygın bir konumda olup kız çocuklarının eğitimi ananın üzerindedir.³ Çocukların yetiş-

tirilmesi için bütün sorumluluğu üstlenen ve bu hususta önemli bir disipline sahip olan Yörük kadınlarından zaman zaman erkekler bile çekinmektedir (Yıldız, 2009: 314-315).⁴ Yörüklerde kadın, başta evin yönetimi olmak üzere her meselede az çok söz sahibi, çadırın direğidir (Eröz, 1991: 51; Kılınç, 2010: 50).⁵ Erkek kadar aktif ve üretken özelliği ile hayatın her alanında yer alan Yörük kadınının öğütlerine uyulur, sözü dinlenirdi (Aksoy, 2008: 21).⁶ Mesela Şavaklı Türkmenlerde kadın başındaki poşusunu kavga eden erkeklerin arasına attığı zaman kavgayı sona erdirebilmektedir (Kutlu, 1987: 148). Yörüklerde çalışkan, becerikli ve üretken kadının saygınlığı artarken yaşlı kadınlar büyük bir itibar sahibi olup (Aksoy, 2008: 23-24) koca ana olarak bilinen yaşlı ve hayat tecrübesi ile dolu bilge kadınlar vardır ki bu bağlamda Boncuk yaylasındaki Sarıkeçili Yörüklerinden Ekti ailesinde babaannenin aile içinde ayrı bir yeri vardır (Yazıcı, 1994: 70). Yine Elbeyli oymağında kız çocuklarının ismini kulaklarına okuyan koca ana sıfatını taşıyan kadınlardır (Yalman, 2000a: 28). Özellikle çadırın yönetimini üstlenen yaşlı kadınlar, çadırı ayakta tuttukları gibi kadınların sözü erkekler tarafından dinlenmekte ve uyulmaktadır. Oba içerisinde önemli bir danışmanlık görevi üst-

Güler, A. (1992). Cumhuriyet Öncesinde Aşiret Aileleri, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, (1. Cilt), Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 175; Görgülü, Garip. (2014). *Türkler, Türkmenler, Yörükler, (Kökleri, Göçleri, Gelenekleri, Örf ve Adetleri) Payallar Tarihi*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 61.

⁴ Sarıkeçililerde çocukla ilgili bütün sorumluluğu kadınlar üstlenir. Aksoy, E. (2008). a.g.m., 21.

⁵ Mesela Honamlı kadınları, ailenin düzenini kendi törelerine göre sağlar. Avcı, H. (2010). *Antalya'nın Korkuteli İlçesinde Yaşayan Honamlı Yörüklerinde Görülen İşlemeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 9.

⁶ Yörüklerde her türlü ev işini kadın yapar ve çocuklarla ilgilenir. Erkek, mecbur kalmadığı sürece ev işlerine dokunmaz, evin ihtiyaçlarını ve pazar alışverişini halleder. Evde karar mekanizması, ailenin reisi sıfatıyla baba olsa da ana da fikir beyanında bulunabilir. Aksoy, H. (2012). *Göçebelikten Yerleşikliğe Geçiş Sürecinde Sosyo-Kültürel Bağlamda Sarıkeçili Yörükleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 50.

³ Makedonya Alikoç köyü Yörük kadınları toplumun gelenek ve göreneklerini gelecek kuşaklara aktardıkları gibi kültürel dokuyu muhafaza edip sürdürürler. Adiller, S. (2011). *Doğu Makedonya Alikoç Köyünde Evlilik ve Yörük Kadını*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 36; Kız çocuklarının yetiştirilmesinde kadının rolü için bkz.

lenen kadınlara sormadan erkekler herhangi bir işe başlamazlardı (Kutlu, 1987: 148; Aytaç, 2002: 17; Doğan & Doğan, 2005: 71-72).

Sosyal hayatta Yörük kadınları, kadın erkek ilişkileri boyutu ile medeni ve insani bir anlayışa sahiptir.⁷ Töngüşlü Yörüklerinde çadırın yönetiminde kadınlar ve kızlar etkilidir (Seyirci, 2008: 134) ancak Bozahmetli Yörük kadınları, sadece çadırda değil oba içerisinde de söz sahibidir (Uslu, 2015: 160). Beydili Türkmenleri ve Baraklarda kadının aile içinde mühim bir yeri olup Türkmen kadınlarının özü sözü doğru, mert ve cesur bir yapıları vardır. Müşterek hayatın devamı için hür düşünüp hareket eden kadın kocasıyla serbestçe konuşabilmekte, fikirlerini beyan edip kocasını tenkit edebilmektedir (Şahin, 1962: 72). Bu çerçevede Honamlı Yörüklerinde kadın, toplantılara kocası ile katılmakta ve kendi ailesi ile ilgili konularda görüşünü ortaya koyup savunmasını yapabilmektedir (Tanyıldız, 1990: 112).

Yörüklerde kadının aile içindeki yeri ve konumu zaman içinde güçlenerek değişmektedir. Özellikle soyun devamı için önemli görülen erkek çocuk doğurma bunda belirleyici bir faktör olsa da Yörükler er obanın alevi kız evin közüdür deyişi ile erkek ve kız çocukların değerine atıf yapmaktadırlar. Ayrıca kayınbaba ve kaynana ihtiyarlayıp güçten düştükten veya öldükten sonra gelin çadırın sahibi konumuna yükselir, ev işlerini kocasının isteklerine ve kendi tasarrufuna uygun şekilde yönetir ve ayrıca kadına ait işlere kocası karışmazdı (Johansen, 2005: 124-127).⁸

Yörüklerde hayatın olağan akışına aykırı durumlarda boşanmalar yaşanırken

Yağcıbedir Yörük kadınları boşanma olaylarında mehr-i müeccel hakları ile nafakalarını talep edip dava açar ve bunu alırlardı. Eşin vefat ettiği durumlarda da kadın kocasından düşen mirastan payını almaya hak kazanırdı (Egawa & Şahin, 2007: 67). Yine Teke Yörüklerinde kadın, eş adayı veya eşi ile yaşadığı bir olumsuzlukta hukuki olarak çekinmeden hakkını aramakta gerekirse tazminat bile ödemekte; ayrıca mehr, nafaka gibi haklarını hukuken talep edip alabilmektedir (Ak, 2015: 311-320). Türkmenlerde ise kadın boşamak ayıp sayılırken (Şahin, 1962: 72) istisnai bir durum olsa da Tecirlielerde kadınlar, "*Ben andan mahzûz değilim*" dediğinde kocasından boşanmaktadır (Ahmed Cevdet Paşa, 1980: 148-149; 1986: 163; Eyicil, 1998: 110; Kasaba, 2012: 110).

2. Mücadeleci Yapısı ile Kadın

Türk Bozkır kültür anlayışını yaşadıkları coğrafya üzerinde sürdüren ve bütün fertleri ile mücadeleci bir karaktere sahip olan Yörükler, Osmanlı Devletinin kuruluş devrinde hudutlara yerleştirildikleri gibi erkek, kadın ve çocuk herkes silahlı olup sınırların korunması ve güvenliğin sağlanması hususunda çok yararlılık göstermişlerdir (Köprülü, 1988: 46). Yine Maraş Yörükleri olarak bilinen Dulkadir Türkmenlerinin, onbeşinci yüzyıl başlarında erkeklerle birlikte kadınlardan oluşan silahlı kuvvetleri bulunmaktadır ki kadınlar her an savaşa hazır kıta niteliğindedir (Turan, 1992: 87; Bertrandon De La Broquiere, 2000: 190).

Savaşçı kimliği ile tanınan Yörük kadınlarından Kara Fatma, Cerid oymağına mensup olup Kırım harbi sırasında askerler ile savaşa katılmıştır. Harp dönüşünde kendisine devlet tarafından madalya verilip 100 kuruş aylık bağlanmıştı.⁹ Buna benzer müca-

⁷ Sosyal hayatta kadın erkek ilişkileri için bkz. Görgülü, Garip. (2014). *a.g.e.*, 62; Aytaç, P. (2002). Yörüklerde Aile ve Kadın-Kadın Kıyafetleri, *Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Yör-Türk Vakfı Yayınları, 17; Kılınç, N. (2010). *a.g.t.*, 50.

⁸ Erkek ve kızlara verilen değer için ayrıca bkz. Yalman, Ali Rıza. (2000a). *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, (Haz.: S. Emir), (I. Cilt), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 264-265.

⁹ "*Cerid aşireti Tecirli'ye nisbetle zararsız bir halk olup Kırım muharebesinde Dersaadet'e gelüp orduya gitmiş olan Kara Fatma dahi, bu aşiretin bir oymağının kethüdası idi. Fırka-i Islahiye'ye geldi, kendisine ikram edildi ve iskan için yer gösterildi.*" Ahmed Cevdet Paşa. (1980). *Ma'rûzât*, (Yay.

deleci yapısı ile tanınan Yörük kadınlarından birisi de Kozan dağının kuzeyinde bulunan Gölalan yaylasında oturan ve Avşar boyuna bağlı Esebeyli oymağından Bebek Ağa namıyla bilinen Zülfikar ağının kızı Zümrüt hanımdır. Oymak içerisinde Hacı Bey olarak şöhret kazanan Zümrüt hanım çok iyi ata biner, iyi silah kullanır ve nişanı isabetli bir şekilde vururdu. Koyunları güder, erkeklerin bile başaramayacakları işleri yapmaktan haz duyardı. Aynı zamanda süt sağlar, çamaşır yıkar, yemek pişirir, makine ile dikiş dikerdi ki kadınlara ait işleri de maharetle yapardı. İşte bu Zümrüt Hanım, milli mücadele devam ederken 1920 yılında Ermenilerin neden olduğu Haçin ayaklanması sırasında yaşanan çatışmada oldukça fazla yararlılıklar göstermiştir (Yalman, 2000b: 172-174).

Ata binme hususunda mahir olan Yörük kadınları, erkekler kadar cesur ve güçlüklerle karşı dayanıklıdır (Atabeyli, 1940: 215). Mesela Bolvadin’de iskan edilen Karabağlı Yörük kadınları iyi birer binici olup savaşçı bir yapıları vardır (Bayar, 1996: 86). Ayrıca Ege bölgesinde yaşayan Mucanlı Yörük kadınları silah taşır ve herhangi bir olumsuz duruma karşı kendilerini savunurlardı (Kaplan, 2004: 667-668). Yine Yörükler arasında Başyayla’da düzenlenen atış müsabakalarına genç kızlar da katılırlardı ki (Özbayrı, 1972: 33) genel olarak Yörük kadınları, cesaret, bencilik, silah kullanma ve savaşçılık alanında maharetliydi.

3. Halk Hekimliği ve Kadın

Yörüklerde, halk hekimliği alanında danışmanlık yapan ve birçok hastalığın tedavisini bilen kişilere ocaklı, orçumlu, ebe kadın gibi isimler verilmektedir. Orçumlu kişiler kadın veya erkek olabilir ancak kadınların daha orçumlu olduğuna inanılır ki bu anlamda halk hekimliği alanında kadınların önemli bir yeri vardır. Bunlar, tedavi edecekleri hastalığı geçirmiş veya önceden bu konuda ocaklı

olan kişilerden el alma deyimi ile orçumlu vasfını kazanmış olurlardı (Aksoy, 2012: 95).

Yaşlı, tecrübeli ve becerikli Yörük ebeleri, başta doğum ve kadın hastalıkları olmak üzere çeşitli hastalıklar için geleneksel olarak hazırladıkları ilaçlar ve uyguladıkları farklı yöntemlerle hastaları tedavi etmeye çalışırlardı (Tuztaş, 2005: 170-177; Yılmaz, 2012: 159-160, 253-254).¹⁰ Bu çerçevede Beypınarı yaylasındaki Honamlı Yörüklerinin Karaevli obasında insan sağlığını ilgilendiren hususlarda hekimlik yapan Gülüz karı ve Emine hatun kardeşlerdi. Bunlardan Yörükler arasında bilge ve saygın bir kadın olarak kabul edilen Emine hatun, birçok bitki ve ot türünü tedavi amaçlı kullanır hatta muska yapardı (Johansen, 2005: 78-79, 131-134).

Yine Yörük kadınları, yaraları iyileştirmek için dağlardan topladıkları mantarları kurutup toz haline getirdikten sonra yara üzerine ekerlerdi. Soğuk algınlığı için kekik yağı sürerler, bel ağrıları için çam sakızı ile sütü kaynatıp ağırlı noktalara sararlar hatta bunu istenmeyen tüyleri almak için de kullanırlardı. Ağız içi iltihaplarında hasta kendi saçını parmağına dolayıp bala batırdıktan sonra ağız içini ovalarken balı saç telleri iltihap uçlarını acıtmadan yırtıp patlatır; bal ise mikropsuz olduğu için yara içerisine nüfuz ederek yarayı iyileştirirdi. Doğum lekelerini gidermek için saçlarına sağdıkları ilk sütleri ile yüzlerini silen Yörük kadınları, cildi temizlemek ve beslemek için yıkanacakları suyun içine doğadan topladıkları kekik, yavşan ve papatya eklerlerdi (Şahin, 2002: 68-72).

Doğum alanında ustalaşmış Yörük ebeleri, genç hamile kadınları doğuma hazırlarken sık sık telkinde bulunurlar ve hamile kadınlar toplum içerisinde büyük saygı görürlerdi. Aynı zamanda bu ebeler, doğum sancısı gelen kadına yardımcı olurlar ve doğum onların refakatinde gerçekleşirdi. Eğer bunlar yoksa evin tecrübeli kadınları bu işi yerine getirirlerdi. Doğum esnasında çadırın iki di-

Haz.: Y. Halaçoğlu, İstanbul: Çağrı Yayınları, 147; Ayrıca bkz. Kasaba, Reşat. (2012). *Bir Konargöçer İmparatorluk Osmanlıda Göçebeler, Göçmenler ve Sığınmacılar*, (Çeviren: A. Ortaç), İstanbul: Kitap Yayınevi, 135.

¹⁰ Alikoç köyü Yörük kadınlarının, çocuk sahibi olamadıkları durumlarda tedavilerini ihtiyar kadınlar uygulamaktadır. Adiller, S. (2011). *a.g.t.*, 41.

reği arasına gerilen kolana tutunan sancılı kadın dizleri üzerine çömelerek doğum yapardı. Doğumu müteakip bebeğin göbek kordonu işi bilen bir kadın tarafından bir bez parçası ile bağlanıp kesilir ve kordon toprağa gömülürdü. Bebek temizlendikten sonra ısıtılan toprak üzerine keçe veya bez serilerek, ayrıca beze sarılıp yorgan ve keçe ile belenip kundaklanırdı. Doğum yapan kadın yıkanıp pekmez ve tereyağının kaynatılması ile hazırlanan karışım kadına yedirilir ve bebek emzirilirdi. İkinci gün bebeğin vücudu temiz ve sıkı olması için ılık tuzlu suda yıkanır (Eröz, 1991: 57; Güler, 1992: 172-173; Çabuk, 2008: 194; Yılmaz, 2012: 163).¹¹

Yörüklerde doğum her zaman bir ebe eşliğinde gerçekleşmeyebilirdi. Yörük kadınlarının, kışlakta veya yaylakta, çadırda, hayvan otlatırken dağda veya göç yolunda kendi başına doğum yaptığı da olur, kadın çadır dışında doğum yapmışsa bebeği önlüğüne koyup çadıra getirirdi. Eğer doğum göç yolunda gerçekleşmişse kadın çocuğu sırtlayıp yoluna devam ederdi ki doğum yapan kadın kısa sürede işinin başına döner hatta bebeği alıp hayvanları otlatmaya giderdi. Doğumdan bir gün sonra iş görmeye başlayan Yörük kadınları, lohusalık sürecinde toplum içerisinde saygı görür ve korunurlardı (Tuztaş, 2005: 179; Seyirci, 2008: 134).¹²

Ayrıca Yörük kadınları yeni doğan bebeğin kafa şeklinin düzgün olması için baş

kısını kırkı çıkana kadar hem çene altından hem de alından geçmek üzere iki taraflı bir bezle bağlardı (Eröz, 191: 57-58; Aksoy, 2008: 21). Bunun yanında kadınlar tarafından ince dövülmüş tuz ile biraz şeker, pekmez, çam kabuğu tozu, mersin yaprağı, karanfil ve un haline getirilmiş topalak kökünden meydana gelen karışım hazırlanırdı. Bebeğin bedenine bu karışım sürülüp kısa süre belenip bekletildikten sonra yıkanır ve böylece tuzlama işlemi gerçekleştirilirdi. Bu işlemdeki temel amaç ter kokusunun engellenmesi idi. Kırklama işi de çoğu kez tuzlama işlemi sonrasında yapılırdı (Johansen, 2005: 105; Aydın, 2010: 51).

Öte yandan kadınlar, hayvan hastalıklarının tedavisinde genellikle erkeklere yardımcı olurlar (Kutlu, 1987: 147) ancak hayvan hastalıkları ile de ilgilendikleri gibi hasta hayvanın tedavisini, kulak ucunu keserek kan akıtıp kızgın iğle dağlayarak yaparlardı ki (Şahin, 2002: 64) insan sağlığı kadar olmasa da hayvan sağlığı ile de ilgilidiler.

4. Yaylak ve Kışlakta Kadın

Yaylak ve kışlak hayatı Yörükler için günlük işlerin çeşitliliği bakımından bir kısım farklılıklar göstermektedir. Yaylakta ve kışlakta ilk etapta çadırı ve çadırın iç düzenini kuran, çuvalların yerleşim düzenini oluşturan Yörük kadınlarıdır. Keçe ve kilimlerin serilmesinden konukların ağırlanacağı bölüme kadar çadırın düzenini kadın oluşturur (Kutlu, 1987: 68; Tanyıldız, 1990: 52; Bazin, 1994: 335; Dulkadir, 1997: 146) ibadetini de çadırın arka sol tarafında kibleye dönük olarak yapardı (Özbayrı, 1972: 33). Yine topakevleri her kadından ziyade işin ehli olan kadınlar kurarlardı (Eröz, 1991: 109). Kadınlar ve kızlar, ayrıca yaylak ve kışlakta yağmurlu havalarda karaçadırın üzerinden su almaması için tavanını süpürür, etrafından içine su girmemesi için de arkasına ve yanlarına arık kazarlardı (Matsubara, 2012: 109).

Yine yaylakta ve kışlakta günlük hayatta çadırın yönetimi ve işlerin çoğunu sırt-

¹¹ Honamlıların Karaevli obasında gerçekleşen bir doğum için bkz. Johansen, Ulla. (2005). *50 Yıl Önce Türkiye'de Yörüklerin Yayla Hayatı*, (Çeviren: M. Poyraz), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 103; Kadınlar, doğum yapan kadına yeşil sebze yedirmezler ve soğuk su içirmezler ancak tereyağı ile kaynatılmış sıcak pekmez yedirirlerdi ki bunun insanın içini sıcak tuttuğunu ve rahim içi yaralara iyi geldiğini düşünürlerdi. Şahin, Osman. (2002). *Son Yörük*, İstanbul: Berfin Yayınları, 72.

¹² Bulgar dağındaki Yörüklerde doğum süreci için bkz. Yalman, Ali Rıza. (2000a). *a.g.e.*, 264-265; Yörük kadınları doğumdan bir gün sonra iş görmeye başlardı. Güngör, Kemal. (1941). *Cenubi Anadolu Yürüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki*, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, 68.

lanan Yörük kadını, günlük ev işleri olarak bazlama ve yufka yapar, yemek pişirir, çadırı temizler ve düzenler, çamaşırları ve bulaşıkları yıkar, aile fertlerinin kişisel temizliklerini yapar, ocağın külünü alıp ateşi tutuşturur, dağdan odun ve etraftaki kaynaklardan su getirirdi. Yırtıcılara karşı hayvanların korunmasında en büyük güvence olan köpeklerin beslenmesi için arpa unundan yal ve tepit yapardı. Çamaşırların yıkanması ve temizlik işleri haftada bir gesilik denilen çeşme ve kuyu başlarında kadınlar tarafından yapılır ve çamaşır meşe külü ile yıkanır hatta yıkanmak için de küllü su kullanılırdı. Kadın giysi kumaşlarının bir kısmını kendisi dokurken giysileri hazırlar ve dikerdi. Çocuklarına gücünün yettiği ölçüde zaman ayıran Yörük kadını, çocuk bir veya bir buçuk yaşına gelene kadar ince keçeye sarıp sicim ile sırtına hoboç edip taşır ve ona yalnızlık duygusu yaşatmazdı. Kadın gündelik işlerini yaparken iki üç yaşlarına gelen çocuk büyüklerine emanet edilir ya da bir ucu çadırın direğine veya çuvalın kulpuna bağlı sicimin diğer ucu çocuğun belinden bağlanır ve güvence altına alınmış olurdu.¹³ Ne yazık ki bütün bu işler

yerine getirilirken sadece kadının mücadelesi çoğu zaman yetersiz kalırdı. Bu nedenle Yörük hayatında işleri sağlıklı bir şekilde yürütmek adına oldukça fazla aile ferdine ihtiyaç duyulurdu. Ev işleri ve çocukların bakımı için en azından iki genç kadına; körpe veya kuzuların otlatılmasında gücü kuvveti yerinde dinç bir yaşlı kadın ile yetişkin bir çocuğun yardımına; koyun veya keçi sürüsü ile deve, eşek ve atların bakımında ve ayrıca ürünlerin pazarlanmasında, toplum içinde ailenin çıkarlarının temsil edilmesinde en az üç yetişkin erkek ile henüz buluş çağına ermemiş birkaç gence ihtiyaç vardır (Johansen, 2005: 118).

Kışlak hayatı oldukça meşakkatli geçen Yörüklerde aile içerisinde iş bölümü egemendir. Kadınlar bu işbölümünde evde günlük işlerini yaparlar ve ayrıca hayvanların otlatılması yanında üreme mevsimi olduğu için kuzuların ve oğlakların bakımına kadar çeşitli işleri üstlenirlerdi (Somuncu, 2005: 182-183).

Yaylak sürecinde de aile içi işbölümü devam ederdi. Bu dönem Yörüklerin yoğun oldukları ve üretim yaptıkları bir dönem olup aile fertlerinin tamamı çalışırdı. Kadınlar, günlük ev işleri yanında hayvanların bakım ve beslenmesi ile ilgilenirlerdi. Yaz dönemi hayvanlardan çeşitli ürünlerin elde edildiği bir dönemdir. Yaylaların yükünü çeken kadın-

¹³ Sabahtan akşama durmadan çalışan kadınlar, bitki köklerini toplar, sığır tezeklerini hazırlar ve bunlarla ateşi yakıp, ayrıca suyu getirir, ekmeği yaparlar. Güngör, Kemal. (1941). *a.g.e.*, 43; Yine gün doğmadan kalkan Yörük kadını ateş yakmak için çalı çırpı toplar, pınardan tuluğa su doldurup sırtına sicimle yüklenip getirir. Sonra hamur yoğurup yufka, bazlama yapar ve kahvaltıyı hazırlar. Öğle ve akşam yemekleri de onları beklerken köpekleri yallar, bulaşıkları yıkar, çadırı silip süpürür, dokuma yapar, giysileri diker ve varsa çocuklara bakar. Eröz, Mehmet. (1991). *Yörükler*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 195; Çabuk, Hasan Hüseyin. (2008). *Çukurova'da Yörükler*, Adana: Ekrem Matbaası, 192; Honamlıların Çoşlu obasında işler sabah çok erken başlar, henüz ortalık karanlıkken kalkan kadın ocağı tutuşturur. Uykudan kalkan kızlar, keçileri otlatmaya götürürler, örme ve ip eğirme işleriyle de meşgul olurlar. Kadınlar, keçi yanında sığır ve deve çobanlıklarını da üstlenirler. Yine bu obadan Elif kadın, ilerleyen yaşına rağmen ocaklıkta biriken külü dışarı atar, çalı süpürgesi ile ocaklığın çevresini ve çadırın önünü süpürürdü. Mat-subara, Masateke. (2012). *Türk Göçebelerinden Çoşlu Yörüklerinin Etnografyası Göçebeliliğin Dünyası*, (Çeviren: K. Sugihara), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 10-12, 17-19, 22-23; Günlük hayatta kullanılan giysileri kadınlar

diker. Aytaç, P. (2002). *a.g.m.*, 17; Eroğlu, Eren Fehmi. (2015). *a.g.e.*, 68; Yıldız, Ali. (2009). *Dünden Bugüne Gazipaşa Tarihi*, Antalya: Gazipaşa Belediyesi Yayınları, 312; Sancaklı Yörüklerinde çadır hayatının en önemli unsuru kadın olup çadırdaki ocaklık bölümü kadının mutfakıdır. Burada ateşi yakan kadın, ateşe koyduğu sacayağının üzerine tencere veya kazanı yerleştirir. Bu ateş, ısınmaya, aydınlanmaya ve yemek yapmaya yarar. Sabah erkenden ekmeği yapan kadın, kahvaltıyı hazırlar. Yemeği toprak güveçte pişirir. Ayrıca temizlik işlerinde küllü su kullanır. Özer, Metin. (2006). *Sancaklı Yörükleri*, İzmir: Umay Yayınları, 27-29; Kadınlar, meşe ağacından elde ettikleri kül ile çamaşır yıkarlar. Tanyıldız, Ali. (1990). *Honamlı Yörükleri*, Isparta: Özgül Tipo-Ofset, 106-107; Arpa unundan yoğrulmuş hamurun yuvarlak bir şekilde sac üzerinde pişirilmesi ile tepit; bir teneke veya tencerede kaynatılan suya arpa unu eklenmesi ile yal hazırlanır ve günlük olarak köpeklere verilir. Çelik, Ali. (2008). *Bir Yörük Çocuğunun Gözüyle Yörüklerin Dünyası*, Isparta: Emedya Ofset, 108; Johansen, Ulla. (2005). *a.g.e.*, 61-62.

lar, keçi ve koyunu sağar, sütü süzüp temizler, kaymağını alır, peynir, tereyağı, yoğurt, çökelek, lor ve dolaz yaparlardı. Yine elde edilen yn ve kıl ilenip eğirildiği gibi çeşitli ihtiyaçlar için kullanılır; aba, pamukbezi, kilim, halı, çul, çadır ve çuval dokunur; ynden keçe ve kepenek yapılırdı. Kızlar dokuma, g, oya ve yanı ilerinin çoğunu yaylakta yaparlardı. Kışlık ihtiyaçlarını hazırlayan kadın, hazırladığı ürünlerin bir kısmını civarındaki köylerde veya pazarlarda satar; helva, pekmez, hububat türü gıdaları temin ederdi. Köylüler de, Yörüklerin dokudukları kilimler ile çeyiz için terki heybesi ve yanılı gmleklerden satın alırlardı (Somuncu, 2005: 196; Tuzta, 2005: 111).¹⁴ Hayvanlardan elde ettikleri her şeyi değerlendiren Yörük kadınları, yaylada kesilen keçinin boynuzunu saklar, yayla dnnde, yol üzerinde rastladığı bıçak ustasına satıp karşılığında bıçak, gümüş bilezik ve yüzük alırdı. Yine kesilen hayvanın karnını, bağırsaklarını atmaz, temizleyip ku-

ruturdu. Aynı şekilde yayla dnnde g yolu üzerinde bulunan köylülere yağlarını saklamaları için karnı; yönlerini atmaları için de bağırsaktan yaptığı kirişi; pekmez, nerdek, nohut, fasulye ve üzüm karşılığında takas ederlerdi (Aytaç, 2002: 18).

Yaylakta, yüksek dağların üzerinde, suyun kıt ancak karın bulunduğu yerlerde kadınlar kar deliği olarak bilinen obruklardan kestikleri karları uvalalara doldurup eeklere yükleyerek çadıra taşır ve eriyen suyu her türlü ihtiyaç için kullanırlardı. Yine yaylakta kuyulardan suyu çekip eve taşıyan kadın, hayvanların sulanması için ağaçtan oyma hatıllara suyu doldurur (Matsubara, 2012: 240-242) hatta develeri de leğenlere ve hatıllara doldurdukları su üzerine çorak ekerek sularlardı (Johansen, 2005: 76). Böylece Yörük sosyal hayatı içerisinde yaylak ve kışlakta kadın her alanda yoğun bir çalışma içerisinde olurdu.

5. Misafir AĞırlama ve Kadın

Yörüklerde misafirperverlik temel sayĖı ve tre gereğidir (Güler, 1992: 172). Çadıra gelen misafirin ağırlanması ve ikram hizmetleri Yörük kadınları tarafından yapılırdı (Eroğlu, 2015: 66). Evliyâ elebi, (2006: 528), 1652 yılında Sofya yakınlardaki Vito yaylağında Yörük obalarına be gün misafir olduğu zaman her türlü gıda ve yemek türlerini hazırlayıp ikram eden Yörük kızlarıydı. Bir misafirin çadıra yaklaştığı görülünce köpeğin saldırısından korumak için gençlerden birisi koşarak çadırdan dışarıya çıkarken kadınlardan birisi de etrafı toparlar, tleri, yaygıları düzeltir, yastıkları düzgün bir şekilde sıralar ve aceleyle ortalığı sprrd (Johansen, 2005: 136). Çadırdaki erkek bulunmadığı durumlarda gelen misafiri yalı kadınlar nderliğinde diğer kadınlar ağırlar ve gerekli ikramlar yapılırdı (Aksoy, 2008: 21). Çadıra atlı bir misafir gelirse onu mutlaka genç kız veya kadın karşılayıp silahını alır, atını bağlar, oturması için altına dek serilir ve dayanması için sırtına yastık verilip ayrıca kah-

¹⁴ Mesela Girdev yaylasında bütün yk Yörük kadınlarının sırtındadır. Yazıcı, E. (1994). Göçebeler İlk Yolculuklar, Son Mevsimler, *Atlas*, 20, 65; Yörük kızları dokuma, yanı, oya ve g ilerinin çoğunu yaylakta yaparlar. Yıldız, Ali. (2009). *a.g.e.*, 313; Yaylanın yükünü çeken kadınlar süt sağar, peynir, yoğurt, yağ yapar, kilim dokur, ocağı tttrr, çocukların giysilerini diker, yemek yapar, çamaşır yıkar, yn ve kıl iler. Seyirci, Musa. (2000). *a.g.e.*, 112; Günlük ilerle birlikte akam ve sabah sağımı gz nne alındığında gün içerisinde bütün yoğunluk kadının üzerindedir. Genç kızlar ve kadınlar süt ürünleri ile dokuma türlerini yaparken yalı kadınlar peynir mayası yapıp, peynir ve yoğurdu mayalar, deriyi iler, yn eğirirler. Kutlu, M. Muhtar. (1987). *a.g.e.*, 147-148; Sağım ileri başta olmak üzere her türlü süt ürünlerini yapan kadın ayrıca kıl, yn iler, kirmen eğirir, dokuma yapıp ip hazırlar. abuk, Hasan Hüseyin. (2008). *a.g.e.*, 192; Sarıkeçililerde günün her saatinde meguliyeti olan kadın, günlük ileri yaptıktan sonra evde genç kız yoksa sürüyü otlatmaya çıkar. Dulkadir, Hilmi. (1997). *a.g.e.*, 146; Yörüklerde sürüye bakmak, süt ürünlerini yapmak; aba, bez, kilim, çul, çuval dokumak kadınların iidir. Selekler, Macit. (1960). *Yarımarsın Arkasından Antalya'da Kemer Melli-İbradı Serik*, İstanbul, 149; Atlıhan, . (2008). Antalya-Elmalı Akkuyu Yaylası Yörüklerinde Ev ve Tekstil Tasarımları, *Güzel Sanatlar Etkinlikleri Sempozyum Bildirileri*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları, 67.

ve ve ayran ikram edilirdi (Aytaç, 2002: 17).

Sosyal hayat içerisinde her zaman var olan Yörük kadınları, yabancılardan ve başka obanın erkeklerinden çekinmezlerdi. Eve gelen misafirin yabancı biri ya da akraba olmasına göre davranış ve tutumlar biraz değişiklik gösterse de, Yörükler arasında misafiri en iyi şekilde ağırlamak esas olup misafire hizmet etmek kadınların görevidir. Kadınlar eve gelen her misafire selam verir, hoş geldin derlerdi. Misafir kendinden büyükse elini öper, kendinden küçükse selam verip halini hatırını sorar, bir arada oturup sohbet ederler ve gerekli yiyecek ve içecekleri ikram ederlerdi (Çabuk, 2008: 191; Aksoy, 2012: 63).

Teke yöresinde, 1850 yılında, Perge yakınlarında rastladıkları bir Yörük çadırına misafir olan seyyahlar, çadırın arkasında kadınların bulunduğu kısımdan bakır çanak, çömlek tıktırlarının geldiğini ve yoğun bir dumanın tüttüğünü ifade ederler ki aslında bahsedilen yer kadınların meşgul olduğu dışarıdaki ocaklık ve mutfak bölümüdür. Evin erkeği misafirleri karşılarken kadını, ekmek, peynir, süt, pilav ve börekten oluşan yiyecekleri hazırlamış ve bunlar misafirlere ikram edilmişti (Danielloğlu, 2010: 15-17). Yine 25 Nisan 1892'de Fethiye yakınlarındaki Arı dağı üzerinde bulunan Yörük çadırlarına uğrayan, Krickl (2005: 77-78) ve beraberindekilere yoğun ikram edilmişti. Yemek öncelikle misafire sunulur, misafirle birlikte erkekler sofraya otururlar, kadınlar ise misafir yemeğini yedikten sonra kendileri için ayrı bir sofraya kurarlardı (Johansen, 2005: 84-85). Yine ondokuzuncu yüzyıl Teke Yörükleri ile ilgili arşiv kayıtlarında görülen kahve, misafir ağırlarken kadınlar tarafından ikram edilen önemli bir içecek olarak dikkat çekmektedir (Ak, 2015: 332).

Selekler'in, (1960: 171) belirttiğine göre Teke Yörükleri, erkeklerden çekinmedikleri gibi köylüye nazaran daha çok misafirperverdirler. Yine Aladağ'da bir Yörük çadırına misafir olan ve geceyi çadırdan geçiren Yalman'ın (2000b: 117-118) anlattığına göre evin kızı misafirin yanındaki boşluğa yatağını se-

rip yatmıştır. Yalman, çadırın reisine bu durumu sorunca kızlarının nefislerine hakim olduğunu eğer misafir yan gözle bakarsa onu yaşatmayacaklarını ifade etmiştir ki Yörük kadınlarının aynı zamanda iffetlerine düşkün oldukları görülmektedir.

6. Dokuma Kültürü ve Kadın

Yörüklerin öncelikli uğraş alanı hayvancılık olup hayvancılığa bağlı gelişen önemli alanlardan biri dokumacılıktır. Deve ve koyunlardan elde edilen yün ile keçilerden elde edilen kıl dokumacılık için önemli bir kaynaktır. Bu kaynak, Yörük kadınları tarafından yapılan pek çok hazırlığı gerektirirdi ki kıl ve yün kırıldıktan sonra kıl tarakta taranır, yün yıkanıp temizlenirdi. Bu işlemleri müteakip yayda atılan kıl ve yün, burma, sömek ve kolçak haline getirilip kirmen, tenge ve çark denen aletlerde eğirilip elde edilen iplikler, yine bu aletlerde kullanım alanına göre gerekirse iki kat haline getirilip bükülürdü. İplikler dokumada hem tek kat hem de bükülüp çift kat olarak kullanılırdı (Pekin, 1977: 212; Orhan, 2004: 142-143).¹⁵ İşlenen bu ürünlerden özellikle yün, Yörük kadınları tarafından dokuma alanında kullanılmak üzere yeni bir işleme daha tabi tutulurdu. Ham olarak doğal rengi ile kullanılan beyaz yün aynı zamanda çeşitli bitki türlerinin kök, kabuk, yaprak ve tohumlarının kaynatılması ile elde edilen renklerle boyanıp kullanıma hazır hale getirilirdi (Sönmez, 1976: 45; Eröz, 1991: 179-180; Artun 1996: 30; Yal-

¹⁵ Kadınlar, kıl ve yünü temizleyip tarar, yayda atar, burma, sömek ve kolçak haline getirerek kirmen, tenge ve çarkta eğirip büküttükten sonra çeşitli alanlarda kullanırlardı. Eröz, Mehmet. (1991). *a.g.e.*, 171-179; Güngör, Kemal. (1941). *a.g.e.*, 46-47; Kasapbaşı, Y. (1963). *Türkmen Yörükleri Arasında Üç Gün, Türk Folklor Araştırmaları*, 8/164, 3010; Çabuk, Hasan Hüseyin. (2008). *a.g.e.*, 163-166; Kadınların üretimi olan dokumalar, yine kadınlar tarafından yapılan pek çok hazırlığı gerektirirdi. Johansen, Ulla. (2005). *a.g.e.*, 139; Dokuma bazen bir işbirliğinin ürünü olabilirdi ki Bulgar dağındaki Kulfalı Yörüklerinde kadın erkek birlikte çalışır, erkekler ip bükür, kadınlar ıstar dokurdu. Yalman, Ali Rıza. (2000a). *a.g.e.*, 222.

man, 2000b: 225-228).¹⁶

Yün ve kılı gerekli işlemlerden geçiren Yörük kadınları, kilim ve halı dokuma hususunda usta olup (Çabuk, 2001: 435) Osmanlı Devletinin kuruluş devrinde Anadolu'nun en meşhur halılarını onlar dokumuşlardır (Köprülü, 1988: 46). Bilhassa Osmanlı Devletini kuran Karakeçili Yörükleri, Söğüt ve Domaniç arasında kışlak ve yaylak hayatı yaşarken başlarında bulunan Osman Beyin, onüçüncü yüzyılın ikinci yarısında kendi oymağına mensup kadınların dokuduğu kilim ve halıları, yayladan dönerken Bilecik tekfuruna armağan olarak gönderdiği de olurdu. İlerleyen zamanlarda Balıkesir, Bergama ve Söğüt çevresinde yaşayan Karakeçililerin dokudukları halılar, aynı modelde yörede yer alan diğer Yörük kadınları tarafından da dokunmuştur (Sümer, 1984: 48; Çakmakoglu, 1984: 55-57).

Yörüklerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde halı dokumacılığı ön plana çıkmakla birlikte koyunyününden mamul Aksaray halı ve kilimleri, Yörük kadınları tarafından dokunduğu gibi ondördüncü yüzyılın ilk yarısında Suriye, Irak, Mısır, Hindistan, Çin ve Türkistan'da yoğun ilgi görmüştür. Aynı şe-

kilde Yörük nüfusu ile öne çıkan Gediz yöresindeki Yörük kadınlarının dokudukları Uşak, Gördes ve Kula halıları da bu yüzyıl içerisinde ün yapıp buralar uluslararası önemde halıcılık merkezi haline gelmiştir (İnalçık, 2004: 76; Sakin, 2006: 72). Evliyâ Çelebi, (2006: 506; 2011: 737) 1652 yılındaki Rumeli seyahatinde Tatarpazarcığı kasabası ahalisi Yörük tatifesidir, şeyh abası ve Yörük ihramı meşhurdur derken Avcıyurdu köyü ahalisinin de Yörük olduklarını aba, kebe ve ihram işlediklerini belirtir ki bunları dokuyan ve hazırlayan Yörük kadınlarıdır.

Yine Yörük nüfusu bakımından zengin olan Teke yöresinde, ünlü Döşemealtı halılarını yöreye getiren ve dokuyan Karakoyunlu Yörük kadınlarıdır (Şirin, 1994: 12; Seyirci, 2000: 33). Balıkesir ve çevresinde yaşayan Yağcıbedir Yörük kadınlarının dokudukları ve ondokuzuncu yüzyıl ortalarına kadar giden, elde mevcut Yağcıbedir halıları da iyi kalitede saf koyunyünü ve kökboya kullanılan halılar olup Anadolu'nun en kaliteli halılarından birisidir (Deniz, 1999: 124).¹⁷ Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Kula'da yaşayan Yörük kadınlarının dokudukları İzmir halısı, Amerika'ya kadar geniş bir alana ihraç edilmiştir (Texier, 2002: 91).

Yörük kadınları, günlük hayatta barınma, yaygı, örtü, taşıma, saklama, sarma, bağlama ve giyim kuşam amacıyla hazırladıkları çeşitli dokuma türleri için farklı dokuma aletlerini kullanırlarken tezgahta halı, heybe, namazlağı, torba, yastık; ıstarda çadır, çul, çuval, heybe, ite, kıl aba, kilim, namazlağı, sitil, sofras, torba, yastık; çulfaalkta ihram, bez ve kumaş türleri; çarpanada kolan, kuskun, sicim ve yular türü dokumaları dokurlar; ayrıca eğirip büktükleri ipleri çözgü haline getirdikten sonra urgan ve dizgin örüp çeşitli

¹⁶ Yörüklerde boyacılık, kökboyadan elde edilen boyalarla kadınlar tarafından yapıldı. Güler, A. (1992). a.g.m., 172; Boya genellikle bitki, ağaç kökleri, kabukları ve yapraklarından elde edilirdi ki hangi rengi nereden elde edeceklerini kadınlar iyi bilirdi. Kızılkök çalı da denen kökboyadan kırmızı, henüz olgunlaşmamış ceviz kabuğundan bej, sütleğen ve develikten sarı, karadal ve yarpuzdan siyah renk elde edilirdi. Ayrıca kırmızı ve siyahın karıştırılmasıyla kahverengi elde edildiği gibi renklerin karışımından yeni renkler ortaya çıkarılırdı. Johansen, Ulla. (2005). a.g.e., 142-143; Mesela Honamlı kadınları ip ve yün boyama işlerinde, yaşadıkları yerlerde bulunan çeşitli bitki türleri ile bitki kök, kabuk, yaprak ve meyvelerinden yararlanırlardı. Kökboya, asma yaprağı, ceviz, erik, limon kabuğu, saman çöpü, dut yaprağı, nar kabuğu, palamut, mazi, karadal ağacı, develik ağacı, kaçkırt otu bunlardan bazıları olup bunlar yöreye göre değişebilirdi. Yılmaz, Y. (2012). *Tarihi Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye'deki Honamlı Yörükleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 151-152.

¹⁷ İyi kalitede saf koyunyünü ve kökboyanın kullanıldığı, elde mevcut, Yağcıbedir halıları ondokuzuncu yüzyıl ortalarına kadar gitmektedir. Egawa, H. & Şahin, İ. (2007). *Bir Yörük Grubu ve Hayat Tarzı Yağcı Bedir Yörükleri*, İstanbul: Eren Yayınları, 80-81.

ihtiyaçlarını temin ederlerdi (Ak, 2015: 343-359).¹⁸ Aynı zamanda pazara dönük bir üre-

¹⁸ Fethiye yakınlarındaki Arı dağı üzerinde yaylayan Yörük kadınları, 1892 yılında çadırın önüne kurdıkları dokuma tezgahında giysilik kumaş ve halı dokumaktadırlar. Krickl, Ernst. (2005). *1892 Lykia Günlüğü*, (Çeviren: F. Dönmez Öztürk, Z. Z. İlkelen, Yay. Haz.: N. Başge-len), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 77-78; Çul çadır ve kıl çadır da denilen kara çadırı, kıl işlenip ip haline getirildikten sonra ıstarda kanatlar halinde kadınlar dokurdu. Aydın, Ö. (2010). Karadayı, Gebiz ve Tekke Köylerinde (Serik-Antalya) Yaşayan Karakoyunlu Yörüklerinin Dokuma Kültürlerindeki Değişmeler, *Akdeniz-Sanat Dergisi*, 3/6, 47-52; Kadınlar yaygı, örtü, taşıma, saklama, sarma gibi amaçlarla kullanılan çuval, torba, heybe, çul ve kilimi ıstarda dokurlardı. Atlıhan, Ş. (1999). Batı Anadolu'da Yaşayan Yörüklerde Heybe ve Torba Dokumalar, *Erdem Halı Özel Sayısı I*, 10/28, 35-37; Çukurova'daki Yörük kadınları yün ve kılı işleyip, yünü kök boyalarla boyadıktan sonra ıstar, çarpana ve çıfıfalkta; kilim, halı, çul, çuval, heybe, kolan, sicim, ihram ve kumaş türlerini dokuyup kullanırlardı. Yalçın, R. (1944). Göç Yollarında Kahraman Yörük Kadınları, *Çınaraltı*, 6/137, 6-7; Çabuk, Hasan Hüseyin. (2008). *a.g.e.*, 163-172; Kadınlar, kıl ve yünü işledikten sonra çarpanada kolan, kuskun, yular ve sicim tarzı dokumaları; tezgahta halı dokumasını; ıstarda kilim, çul, sitil, çadır kanadı, çuval türleri, heybe, torba ve sofraya gibi dokumaları; çıfıfalkta ihram tarzı örtü, bez ve kumaş gibi giyim türlerini dokur ve ihtiyaçlarını giderirlerdi. Yine eğirdikleri ince ipleri bükerek çözgü haline getirip ördükleri gibi dizgin ve urgan olarak kullanırlardı. Eröz, Mehmet. (1991). *a.g.e.*, 171-179, 182-187; Yağcıbedir kadınları, halı dışında aklı mendil, ala çul, yük çuvalı, yüzü kara, sili ve heybe dokurlardı. Egawa, H. & Şahin, İ. (2007). *a.g.e.*, 81; Çumra Yörük kadınları ihtiyaçlarını gidermek için çuval, ala çuval, dimi çuval, deve çuvalı, deve torbası, heybe, yastık, kilim, namazlağı, sofraya ve kolan dokurlardı. Orhan, M. (2004). *Konya İli Çumra İlçesi Tarihi Yörük Dokumaları ve Günümüzdeki Uygulamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 152; Azık torbaları, kadınlar tarafından heybe ve çanta adıyla da dokunurdu. Seyirci, Musa. (2000). *a.g.e.*, 147; Başyayla'da kadınlar ıstarda çadır, çul, çeyiz çuvalı, heybe ve kilim dokurken çeyiz çuvalı sandık yerine kullanılırdı. Özbayrı, Kemal. (1972). *Tahtacılar ve Yörükler*, Paris, 33; Ege bölgesindeki Mıcanlı kadınları ıstarda çul, çadır, çuval, torba dokurlardı. Kaptan, Ş. T. (2004). Oğuzlardan Osmanlılara Diyarbakır'da Yörük Kültürü, *I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri*, Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Yayınları, 674; Teke yöresindeki Yörük kadınları, davar dedikleri kıl keçisinin kıllarından çadır, çul, çuval; koyun ve deve yününden kilim, zili ve çuval dokurlardı. Atabeyli, N. K. (1940). Teke (Antalya) Yörükleri Hakkında Notlar, *Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi*, IV, 215; Honamlıların Çoşlu obasında kadınlar, keçi kılından

tim de yapan Yörük kadınlarının dokumaları arasında Türkmen kilim ve namazlağıları şöhret bulurken, (Orhonlu, 1987: 22-23; Halaçoğlu, 2006: 19) Bozahmetli Yörük kadınlarının dokudukları kilim, kolan ve sicimler aile ekonomisine önemli bir katkı sağladığı (Uslu, 2015: 118-121).

Dokuma alanında estetik duygularını halı, kilim, çuval gibi dokumalara işleyen Yörük kadınları, oldukça zengin teknikler

çadır, çul, çuval, heybe; koyunyününden kilim, halı, çuval ve kolan; deve yününden kilim dokurlardı. Matsubara, M. (1982). Yörük Yaşamında Keçi ve Keçilerin Kü-melenmesi İlkeleri, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, (IV. Cilt), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 356; Birçok sorumluluğu üstlenen Yörük kadını, kaliteli yünleri seçip temizler, yayda atıp kirmende eğirir; ıstarda çul, çuval, kolan, heybe dokur; yapağıdan ip, urgan gibi örgüleri hazırlardı. Eroğlu, Eren Fehmi. (2015). *a.g.e.*, 69; Yaylakta, kışlakta ve güzlekte dokunan heybe, kilim, çuval, sofraya altı, tuz, ayna, tarak ve para keseleri ile elbiselik kumaşlar kadınların imalatıdır. Deve, at ve eşeklerde kullanılan kolanlar ile eyer örtüsü ve deve örtüleri kadınların el emeğidir. Kaliteli kıl seçilip işlendikten sonra kadın çadırı kendisi dokuduğu gibi çadır dokuma ve kurma işleri küçük yaşlardan itibaren kızlara öğretilirdi. Sönmez, C. (1976). Yörükler ve Dokumacılık, *Sümerbank*, 171, 44-45. Koyunyünü kirmende eğirip çarkta bükerek bir kısmını kökboya ve çeşitli boyalarla boyayan kadınlar, ıstarda halı, kilim, çuval, heybe ve torba dokurlardı. Cicim çul, alaçuval, heybe ve namazlağılar üzerine çeşitli yanışlar işlenirdi. Güngör, Kemal. (1941). *a.g.e.*, 46-47; Akkuyu yaylasındaki kadınlar ıstarda, çobanların kepenek yerine kullanıp yağmur ve rüzgardan korundukları kıl aba yanında çul ve beşik kilimi dokurlardı. Atlıhan, Ş. (2008). *a.g.m.*, 69-70; Sancaklı kadınları, çadır kanadı, çadır kolanı, sitil, çul, çuval, harar, kolan, hayvan kolanı, farda kilim, heybe, ekmek torbası, gelinlik torbaları, yastık, ite ve belek içlerini dokurlardı. Özer, Metin. (2006). *a.g.e.*, 165; Keçi kılının işlenmesi ile elde edilen iplik; sicim, kolan veya çeşitli dokumalarda kullanılırdı. Çadır kanadı, çadır kolanı, sitil, çul, çuval ve heybeler ıstarda; ince kolanlar ise basit çarpana düzeneği ile dokunur, kıl ip örülüp çadır bağı yapılırdı. Bazin, M. (1994). Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 3, 334; Bakır, İ. (1995). Batı Toroslarda Göçerlerin Yerleşme ve Mekan Sorunlarının Çözümü Üzerine Bir Deneme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 125-132; Kadınlar, kızgın küle gömdükleri cevizin kabukları yanmadan içini çıkarıp keçeye parçasına sardıkları gibi bununla çıfıfalk mekiklerini, ıstar takımlarını ve çeyiz sandıklarını cilalarlardı. Şahin, Osman. (2002). *a.g.e.*, 70.

kullanırlardı. Bu teknikler, ilikli, iliksiz, eğri atkılı, cicim, zili, sumak, çarpana ve Türk düğümü adıyla bilinen teknikler olup dokumalarda kullanılan motif, desen, renk, teknik ve işçilikte üstün bir kalite bulunmaktadır.¹⁹ Mesela genç Yörük kızları çeyizlik sumak tekniğinde iki alaçuval, bir yük perdesi; cicim tekniğinde bir namazlağı ve kenarları desenli bir sofra; bir kısmı düğüm tekniğinde dokunmuş birçok ince nakışlı yastık ve maddi olanağı bulunuyorsa bir de odalık halı ve müstakbel damada hediye olmak üzere halı tekniğinde bir heybe dokurlardı. Dokumalarda kullanılan yanırlar Yörük kadınları tarafından ezbere bilinir, benzer motifler yanında dokumalara eklenen yeni motiflerle yeni kompozisyonlar oluşturulurdu (Johansen, 2005: 145-150). Cicim ve zili tekniğini kullanan Mut Yörük kadınlarının da zengin bir dokuma bilgisi vardı. Dokudukları çullar, kadın bastı çul, boğazı armutlu çul, direkli çul, palan çul, göbekli çul, eğri çul, meneg çulu, döşek çulu, sekmeli çul, yelekli çul, sarıçatma çul; çuvallar, ala çuval, kıl çuval, un çuvalı, farda çuvalı, çuval eniği, harar; heybeler, terki heybesi, su heybesi, tohum heybesi; namazlağlar, eyerkaşı namazlağı, morkulak namazlağı, koçboynuzu namazlağı; kilimler, saksağanlı kilim, göbekli kilim, taraklı kilim gibi adlar alırken; yem torbası, tuz torbası, iteği, çadır, köpen, sicim ve kolan, dokunan diğer türler olup desen, motif ve kullanım alanına göre zengin bir adlandırma geleneği bulunmaktadır (Aytaç, 2008: 95-100). Benzer tekniklerle benzer dokuma türleri çeşitli renk ve yanırlarla Silifke

Çaltıbozkır'daki Yörük kadınları tarafından da dokunmaktadır (Genç & Şahin, 2008: 209-214).

Yörük kadınlarının halı, kilim ve çuval gibi dokumalar üzerine işledikleri motifler maddi ve manevi kültürü temsil eden sanat eserleridir (Aytaç, 2002: 17). Yörük kadınlarının sanat anlayışı halılarda, kilimlerde, heybelerde, çuvallarda çeşitli renk, teknik ve yanırlarla kendini gösterir. Çuvallar, taşınan eşyalara göre adlar alırlarken; kilimler, namazlağlar, azık torbaları ve heybeler üzerlerindeki motiflere göre adlandırılır (Sönmez, 1976: 45). Bunu Teke Yörüklerine ait ondokuzuncu yüzyıl tereke kayıtları içerisinde bolca görmek mümkün olduğu (Ak, 2015: 346-354) gibi Rox'un 1965 yılında Antalya civarındaki gözlemlerine göre Yörük kadınları tarafından ıstar kurularak dokunan çullar, heybeler ve kilimler Türk sanatının en ilginç dekoratif motiflerini oluşturur ki (Göka, 2002: 107) dokuma alanında maharetli olan Yörük kadınlarının elinde renkler ve motifler duyguları dile getirir. Gazipaşa'nın Karatepe köyünde oturan Bahşiş Yörük kadınları birçok farklı dokuma türü ve tekniğini bildikleri gibi dokumalar üzerinde kullandıkları koçboynuzu motifinin gücü, elibeline motifinin doğurganlığı, hayat ağacı motifinin yaşama bağlılığı simgelediğini belirtirler (Seyirci, 1996: 417-418; 2000: 78-81). Duygu ve düşüncelerini halı ve kilim üzerine nakşeden hüner sahibi Yörük kadınları kökboya ile boyadıkları ipleri dokumalarda ustalıkla kullanırlar. Ağbörek, alabağlı paşa bayrağı, alaboncuk, altın terlik, alyanakpıtırak, aynak, bıçkılı, bir el bir saray, boncuk, boynuz, bülbül bükü, çengel, eliböğünde, eyerkaşı, göklü yanış, hürriyet, it izi, kırkbudak, kırk kıvrım, koçboynuzu, koğudu, kurtağzı, kurt küpesi, nacak, pıtırak, sandıklı, sarman, selvi, sığır sidiği, tirkeç, turunc, yar yara küstü, yılan, zincirli gibi yanırlar, Yörük kadınlarının dokumalar üzerine işledikleri duygu ve düşüncelerinin yansımasıdır (Eröz, 1991: 181-182). Karakoyunlu Yörük kadınları

¹⁹ Bu teknikleri Çumra'daki Yörük kadınları kullanmaktadır. Orhan, M. (2004). *a.g.t.*, 146-147; Kozan dağındaki Yörük kadınlarının dokudukları çuval, kilim ve heybeler aldıkları isimler ve motifler bakımından oldukça zengindir. Yalman, Ali Rıza. (2000b). *a.g.e.*, 220-225; Töngüşlü kadınları da kavalı, kırmızılı ve cingilli namazlağı, kavalı ve depeli kilim, azık torbası, heybe, oturgan ve kırkbudak adı verdikleri çuvalı farklı ebat, renk, yanış ve teknikler ile dokur ve kullanırlardı. Seyirci, M. (1997). Antalya'da Oturan Töngüşlü Yörükleri ve Dokumaları, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 373-376.

dokudukları Döşemealtı halılarına, işledikleri yanırlara göre akrepli, akrepli dallı, ambarlı, dallı, halelli, ibrikli, kocasulu, mihraplı, terazi-li top, toplu, yastıklı top, yıldızlı, yıldızlı top gibi adlar verip duygu ve düşüncelerini bu halılar üzerine yansı olarak yüklemişlerdir. Yine dokudukları baklava dilimli karazili, turnalı katarlı karazili, ardalı kilim, farda kilim, kızıl çuval ve namazlağılar üzerinde de zengin motifler bulunmaktadır (Seyirci, 1992: 184-189; Zaimoğlu & Teker, 2010: 171).²⁰

Ayrıca dokuma alanında renkleri birleştirmede de çok başarılı olan Yörük kadınları kırmızının kökboyasından elde edileceğini iyi bilirlerdi. Silifke yöresi Yörük dokumalarında motifler çulların, zililerin, çuvalların, heybelerin umumiyetle koyu renkli olan zemini örterken kırmızı, sarı, mavi ve yeşil tonlarda iyice parlar, beyaz renk bolca kullanılırdı. Burada güney ve güneybatıda yaşayan Yörüklerin dokumalarında olduğu gibi bütün renklere aynı kıymetin verilmesi ve hiçbir rengin üstünlük taşıması dikkat çekmektedir (Reinhard, 1977: 249).

Teke yöresinde yaşayan Gebizli, Honamlı, Karahacılı ve Sarıkeçili Yörük kadınlarının dokudukları kilim ve namazlağılar benzer ad ve motiflere sahip olup ortak kültürün en değerli ürünlerindendir. Mesela Karahacılı Yörüklerinin Sarıabalı obası kadınları, Aydın ve Konya Yörüklerinin dokudukları farda tipi kilim namazlağıyı esin kaynağı olarak kullandıkları gibi aynısını dokuyup ortak değerlerini yansıtır (Seyirci, 1989: 24-27). Yine Sancaklı Yörük kadınlarının dokumaları kendilerine özgü bir karakter taşıırken teknik, renk, desen ve çeşit açısından İç ve Batı Anadolu bölgesindeki Yörük dokumalarının benzerlikleri çoktur (Özer, 2006: 166). Yörüklerde dokuma sanatı usta çırak ilişkisi içerisinde anadan kıza geleneksel olarak aktarılırken Sarıkeçili Yörük kadını bilmediği bir yansı doku-

masına yerleştirmek için zaman harcamaz. Bu durum asırları bulan geçmişi ile yanırların aslının bozulmadan günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Bu nedenle dokunan azık torbaları, çuval, heybe, kilim ve namazlağılar farklı yerlerde yaşayan Sarıkeçili Yörüklerinde genelde benzer olup küçük boyutlu dokumaların motifleri geleneksel ve boyası da kökboya'dır (Dulkadir, 1997: 87-88).²¹ Yörük kadınlarının dokudukları un çuvallarına bakıldığı zaman üzerinde yer alan yanırlar, Antalya'dan Kayseri'ye kadar birçok oymakda motif olarak farklılıklar yanında benzer özellikler gösterir (Pekin, 1977: 219-221). Yine Torosların bir ucundan diğer ucuna kadar Antalya ve Isparta Anamas yaylaları ile İslahiye, Kayseri Binboğa ve Soğanlı dağları arasında hareket eden Yörüklerde çeşitli ad ve desenlerde sırt çuvalları dokuyan kadınlar, aynı ad ve nakışları kullanırlar. Birbirini tanımayan bu kadınların aynı çuvalları dokuması, geleneğin köklülüğünü ve Yörükler arasındaki kültürel bütünlüğü göstermesi bakımından önemlidir (Pekin, 1975: 17-19).

Yörük kadınlarının dokudukları çuvallar kullanış alanına göre değişmekle birlikte Yörük sosyal hayatı içerisinde ala çuval, dimi çuval, sırt çuvalı, kıl çuval, gireniz çuval, oturak çuval, yoz çuval ve un çuvalının önemli bir yeri olup bunlara kullanış alanı ve motiflerine göre çeşitli isimler verilmiştir (Orhan, 2004: 152-153; Ak, 2015: 349-352). Cicim, sumak ve zili tekniği ile çeşitli renk ve motiflerle dokunan ala çuval, esvap çuvalı ve sırt çuvalına giysi türleri; yoz çuval, kılala ve kıl çuval-lara bulgur, pirinç, dövme, nohut, fasulye gibi hububat türleri ile tuz konulurken; toplu çuval Aydınli Yörüklerinde aykırı çuval olarak da bilinmekle birlikte bunlarda yağ ve peynir gibi gıda maddeleri bulunur; un çuvallarına da un konulurdu. Kadınlar, bu çuvalları çadır

²⁰ Karakoyunlulardan Zeynep Köken, kışlakta eğirip bükükleri ipleri yaylakta boyadıklarını, bir ayda bir halı, bir kızıl çuval, bir farda kilim çıkardıklarını, güz göçüne kadar bir genç kızın en az iki halı dokuduğunu belirtmektedir. Seyirci, Musa. (2000). *a.g.e.*, 99.

²¹ Yörük kızları evlenmeden önce dokuma, örme, dikme ve nakış işlemede tecrübeli hale gelirlerdi. Kızlar çeyizlerini sergilemezler ancak yapılan her şey arkadaşlarına ve komşulara gösterilirdi. Böylece bir genç kızın el becerisi herkes tarafından görülürdü. Johansen, Ulla. (2005). *a.g.e.*, 143-145.

içerisinde belirli bir düzene göre yerleştirip kullanım alanı oluşturlardı (Pekin, 1977: 213-214; Ak, 2015: 349-352). Sarıkeçili Yörüklerinde yaylak ve kışlaktaki iş yoğunluğuna göre çeşitli dokumalar yapılırken ala, kara ve ak çuvallardan oluşan çuval türlerinden ala-çuvala giysiler, akçuvala gıda maddeleri, karaçuvala yün ve kıl konulurdu (Aksoy, 2008: 23). Honamlı Yörük kadınları da çadırı döşemek, harman işlerinde kullanmak üzere palaz, cicim, zili çuvallar dokurlardı (Avcı, 2010: 9).²² Adana'da yaşayan Honamlı Yörüklerinin Karaevli obasında ise her genç kızın, çeyizinde giysileri koymak üzere büyük bir ustalıklı dokuduğu bir çift alaçuval bulunurdu (Johansen, 2005: 37).

Yörük kadınları giyim kuşam alanında ihtiyaçları olan ince ve kaba kumaşları da ekseriyetle kendileri dokur ve hazırlarlardı. Çok sayıda oymağa ev sahipliği yapan Teke yöresinde yaşayan Yörük kadınları, deve yününden aba yaparlar, yine koyun ve deve yününden kaba şayak veya menevrek denilen giysileri dokurlardı (Atabeyli, 1940: 215; Gürdal, 1976: 68; Ak, 2015: 355).²³ Pamuk ipliğinden iç göyneği ve gömlek kumaşı, yün iplikten ceket ve şalvar kumaşı Yörük kadınları tarafından çulfalıkta dokunur ve gerekli işlemlerden sonra dikilirdi. Bir kısmı kökboya ve çeşitli boyalarla boyanan yün iplikten kadınların dolama dedikleri peştamallar ile elbiselik kumaş dokunurdu (Sönmez, 1976: 45; Artun, 1996: 29; Yalman, 2000a: 255-256).²⁴

²² Honamlı kadınları, özellikle kışlaklarında kilim, heybe, seccade, ala çuval gibi eşyaları dokurlardı. Yılmaz, Y. (2012). *a.g.t.*, 150.

²³ Yörükler, keçeden kolu yırtmaçlı yelekle ceket arası bir giyim eşyası yaparlardı ki adına aba derlerdi. Eröz, Mehmet. (1991). *a.g.e.*, 191.

²⁴ Kadınlar elbise dikme hususunda maharetliyidiler. Çabuk, V. (2001). Yörükler, *İslam Ansiklopedisi*, (13. Cilt), Eskişehir: MEB Yayınları, 435; Erkeklerin giydiği yün pantolon ve ceket, kadınlar tarafından çulfalıkta dokunduktan sonra tepilir ve dikilirdi. Atlıhan, Ş. (2008). *a.g.m.*, 69-70; Koyunyünü kirmende eğirilip çarkta bükülerek bir kısmı kökboya ve çeşitli boyalarla boyandıktan sonra kızlar veya kadınlar tarafından çulfalıkta elbiselik kumaş,

Dokuma yanında bir kısım giysi de örme yöntemi ile imal edilirdi. Mesela Sancaklı Yörük kadınları koyunyününü işleyip kirmende ince bir şekilde eğirdikten sonra çarkta büküler ve mil denilen şişlerle atkı, başlık, kollu fanila, kazak, ceket ve çorap örürlerdi (Özer, 2006: 165). Yine koyunyünününden çarık çorabı, diz çorabı ördükleri gibi bel kuşağı dokurlardı (Çelik, 2008, 118-119). Roux'un Antalya civarındaki gözlemlerine göre, Yörük kadınları ve kızların ördükleri çorap ve bel uzun saatler alırdı (Göka, 2002: 107).

Yörük kadınları dokuma dışında keçe yapımında da mahir oldukları (Çabuk, 2001: 435) gibi keçe yapımı için tercih edilen lifi uzun kuzu yünü, temizlenip yayda atıldıktan sonra tabaka haline getirilirdi. Bunlar bir hasır üzerine çeşitli renklerde ince keçelerden hazırlanan ala denilen motifler ile birlikte dökülüp bunun da üzerine sıcak su serpiştirilerek yuvarlanıp sarılır ve bir müddet kadınlar tarafından yuvarlanıp ayaklarla tepilirdi. Bu işlem ile biraz keçeleastikten sonra açılır ve kadınlar kolları ile dirseklerine kadar yuvarlak hale getirdikleri keçeleri sıcak su döküp var güçleri ile ileri geri yuvarlayarak pişirirler ve kullanıma hazır çeşitli keçe türleri elde edilirdi. Ala dökme işleminde doğal renklerin kullanıldığı keçelere sungur keçe, boyalı yünlerin kullanıldığı keçelere ise cicim keçe adı verilirdi. Karaçadırın yer döşemesi başta olmak üzere alaçık ve topakev'in keçe örtüsü ve yer döşemesi ile çobanların giydikleri kepenek Yörük kadınları tarafından bu şekilde yünden yapıldı (Johansen, 2005: 139; Ak, 2015: 359-361).²⁵ Roux'un Antalya civarındaki

pantolon, ceket, palto ve dolama denilen peştamallar ile iç çamaşırı için bezler dokunur, ayrıca çorap örülürdü. Güngör, Kemal. (1941). *a.g.e.*, 46-47.

²⁵ Mesela Saimbeyli'nin Doğanbeyli yaylasında bulunan Karatekeli kadınları seçtikleri güz yününü yayda atıp tabaka haline getirdikten sonra alası, yani boyalı veya doğal yünden yanı sıra, dökülen keçeyi önce ayaklar sonra kollar vasıtası ile ılık su dökerek pişirirlerdi. Ala dökme işleminde doğal renklerin kullanıldığı keçelere sungur keçe, boyalı yünlerin kullanıldığı keçelere cicim keçe adı

gözlemlerine göre, kadınlar tarafından çobanlar için yapılan kepeneklere dekoratif, büyüü şekiller işlendiği gibi bir tarafında da çobanların ismi yazılı olurdu (Göka, 2002: 107). Yörük kadınlarının önemli el emeklerinden birisi olan keçenin, günlük hayatta yaygın bir kullanım alanı olup aba, yer keçesi, yatak keçesi, minder keçesi, alaçık keçesi, süt keçesi, turluk veya topakev keçesi, kundak keçesi, eyer keçesi, semer keçesi, deve keçesi veya deve köpeni, kadınların tepme ve pişirme yöntemi ile yaptıkları başlıca keçe türleridir (Ülger, 2008: 438).²⁶ Böylece Yörük kadınları hayvanlardan elde ettikleri yün ve kılı gerekli işlemlerden geçirdikten sonra dokuma, giyim kuşam ve keçe imali gibi alanlarda kullanıp ihtiyaçlarını karşılarlar ve ayrıca pazara dönük üretim de yaparlardı.

7. Deri İşleme ve Kadın

Yörüklerde hayvancılığa bağlı gelişen alanlardan birisi de dericilik olup, deri hayvanlardan tulum veya post olarak çıkarıldıktan sonra kadınlar tarafından tabaklama ve eyleme yöntemleri ile işlenmektedir. Deri işleme sanatını iyi bilen Yörük kadınları, koyun, keçi, sığır ve av hayvanlarının derilerinden tülüce veya postaki, namazlağı, çarık, gocuk, sofra, heybe, torba, su kovası, su tuluğu, peynir tuluğu, yağ tuluğu, tuluk veya

yanlık, pekmez tuluğu, dağarcık türlerini yaparlar ve günlük hayatta çadırda kullanırlardı ki bunlar kadınların el emeğidir.²⁷ Derilerden malzeme yapıp kullanılırken hayvan derilerinin kullanım alanı da değişebilirdi. Mesela Honamlı Yörüklerinin Çoşlu obasında keçi derisinden yayık, su ve peynir tuluğu, koyun derisinden sadeyağ tuluğu yapıp kullanılırdı (Matsubara, 1982: 356).

8. Sözlü Kültür ve Kadın

Sözlü kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında Yörük kadınlarının önemli rolleri vardır. Mani ve türkü söyleyen, boğaz çalan, cenazelerde ağıt yakan Yörük kadınlarıdır.

²⁷ Yörüklerde deri kadınlar tarafından işlenirken, Güler, A. (1992). a.g.m., 172; Yörük kadını, tuluk yapmakta mahirdir. Şahin, Osman. (2002). a.g.e., 68; Kadınlar, koyun, keçi, sığır ve av hayvanı derilerinden birçok eşya imal ederlerdi. Deri işleme alanında oldukça maharetli olup tabaklama ve eyleme yöntemleri ile işledikleri derilerden pösteki, çarık, gocuk, sofra, su tuluğu, yanlık, dağarcık, yağ ve peynir tuluğu imal edip kullanırlardı. Yalman, A. R. (1939). Cenup Yörüklerinde Dericilik, *Halk Bilgisi Haberleri*, 9/97, 7-10; Yalman, Ali Rıza. (2000b). a.g.e., 469-473; Yine deri işleme veya Yörüklerin deyimi ile eyleme işlemi sonucunda su tuluğu, dağarcık, ayran veya yağ tuluğu yapılırken tülüce, namazlağı ve sofra kadınlar tarafından deriden imal edilirdi. Eröz, Mehmet. (1991). a.g.e., 169-171; Deriden üretilen eşyalar için ayrıca bkz. Orhonlu, Cengiz. (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İşkânı*, İstanbul: Eren Yayınları, 22-23; Halaçoğlu, Yusuf. (2006). XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İşkân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 19; Teke yöresi Yörük kadınları, hayvanların derilerinden tuluk ve tulum yanında birçok eşya yaparlardı. Atabeyli, N. K. (1940). a.g.m., 215; Ak, Mehmet. (2015). *Teke Yörükleri (1800-1900)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 338-341; Tulum olarak çıkarılan deriler işlendikten sonra su tuluğu, pekmez tuluğu ve peynir tuluğu olarak kullanılırdı. Artun, E. (1996). Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Göreneklere, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 30; Yaylak, kışlak ve güzlekte su tuluğu, deri ve yayık yapımı kadınların işidir. Sönmez, C. (1976). a.g.m., 44; Deri işleme alanında mahir olan kadınlar, deriden su, ayran ve peynir tuluğu ile dağarcık yaparlardı. Dulkadir, Hilmi. (1997). a.g.e., 88-89; Yağ tuluğu, peynir ve yağ derisini kadınlar imal ederlerdi. Güngör, Kemal. (1941). a.g.e., 47; Çukurova'daki Yörük kadınları suyu genellikle su tuluğu ile taşırlardı. Yalın, R. (1944). a.g.m., 6-7; Sancaklılarda tuluk, su kabı olarak da kullanılırdı. Özer, Metin. (2006). a.g.e., 29.

verilirdi. Bu keçeler, çadır örtüsü, yaygı ve çobanlara kepenek olarak hazırlanırdı. Yalın, A. R. (1941). Yörüklerde ve Şehirlerde Keçecilik, *Halk Bilgisi Haberleri*, 10/113, 105-107; Kadınlar, keçe ve kepenegi, yün işlendikten sonra dökme yöntemi ile yaparlardı. Tanyıldız, Ali. (1990). a.g.e., 92-98; Güngör, Kemal. (1941). a.g.e., 46-47; Alaçık, örtü keçeleri ve diğer keçelerin yapımı, yün işleme ve dokuma, kadınların görevidir. Atlıhan, Ş. (2008). a.g.m., 69; Sancaklılarda, işin ustası kadınlar güz yününü seçip keçe yaparlardı. Özer, Metin. (2006). a.g.e., 165; Karaçadırın yer döşemesi başta olmak üzere alaçık ve topakev'in keçe örtüsü ve yer döşemesi kadınlar tarafından yünden yapıldı. Doğan, M. C. & Doğan, M. S. (2005). a.g.e., 85-86; Kırkılan yünden kadınlar keçe, kepenek ve aba yaparlardı. Çelik, Ali. (2008). a.g.e., 118-119.

²⁶ Keçe, kepenek ve aba yapımı için yünün seçimi ve işlenmesinden dökümüne kadar her şey kadının el emeğidir. Eröz, Mehmet. (1991). a.g.e., 187-189; Kadınların yünden yaptıkları keçe, deve havudu ve palan yapımında da kullanılırdı. Çabuk, Hasan Hüseyin. (2008). a.g.e., 171-172.

Mesela Teke yöresinde yaşayan Karakoyunlu Yörüklerinden Zeynep Köken bunlardan birisi olup boğaz çalar, boğaz havası söyler, konuşmalarını atasözleri ve deyimlerle süslerdi (Seyirci, 1997: 19; 2000: 37).²⁸ Çukurova'dan Toroslara göçen Yörük kadınları Türküleri gelecek kuşaklara aktarırlardı (Yalın, 1944: 6-7).²⁹

Yörüklerde müzik kültürü içerisinde boğaz havalarının seslendirilmesi kadınlara özgü olup bunu genç kızlar ve kadınlar, parmaklarını boğazlarının dışından ses telleri üzerine bastırarak icra ederlerdi (Tanyıldız, 1990: 142; Yılmaz, 2013: 57; Ak, 2015: 363). Bu tarzın kaval çalmayı bilmeyen ve çobanlık yapan kızlar tarafından hayvanları gütmek için kavalı taklit ederek ortaya çıkarıldığı düşünülmektedir (Ayyıldız, 2013: 34). Antalya, Fethiye, Mut ve Silifke'de yaşayan Yörük kadınlarına özgü olan boğaz çalma işine Antalya, Fethiye ve Silifke'de boğaz havası, Mut'ta gırtlak havası denilmektedir (Seyirci, 1989: 155; 2000: 137).

Yörüklerde, ölü evinde kadınlar yas eder ve ağıt yakarlarken (Cin, 2004: 248; Doğan & Doğan, 2005: 72) Aladağlar'daki Yörüklerde ölümlere ağıt yakmak kadınların görevleri arasında önemli bir yer tutardı (Yalman, 2000b: 120). Yine Sarıkeçili Yörüklerinde ölen kişinin arkasından ağıt yakma işi genellikle kadınlar tarafından icra edilirdi (Aksoy, 2012: 250).

9. Giyim Kuşam ve Kadın

Yörük kadınları, giyim kuşam alanında Türk kültürüne ait kendilerine özgü kıyafetler

giyerlerken güzellikleri ile de dikkat çekenler vardır ki Evliyâ Çelebi, (2006: 527-528), 1652 yılı Rumeli seyahatinde Vitoş yaylağında gördüğü Yörük kızlarını iri yapılı, yüz renkleri kızılımsı, gül yanaklı, zamane mahbubesi ve cihana fitne salan temiz kızlar olarak tarif ederken; Türkay, (2005: 410), Karakoyunlu Yörüklerinin güzellerinin meşhur olduğunu belirtmektedir.³⁰ Yine Davis, (2006: 75, 89) 1872 yılında Batı Anadolu seyahati sırasında Denizli'de rastladığı Yörük kadınlarını esmer, sağlıklı yüzleri, parlak beyaz dişleri, iyi görünüm ve güzellikleri ile tasvir etmektedir. Ayrıca peçe takmadıklarını dile getirirken; Sarre'da, (1998: 133) 1895 yılında gerçekleştirdiği Anadolu seyahatine dayalı gözlemlerinde Yörük kızlarında peçe takma adetinin hiç görülmediğini belirtmektedir ki Yörük kadınları saçları görünecek şekilde başlarını örterler ne açık ne de kapalı Türk'e yaraşır bir şekilde eski örf ve adete uygun giyinirlerdi (Eröz, 1991: 51; Kılınç, 2010: 50). Aynı şekilde Türkmen ve Barak kadınları da yüzlerini kapatmazlar, peçe takmazlar ve çarşaf giymezlerdi (Şahin, 1962: 74).

Başkalarına muhtaç olmadan yaşamının önemli olduğu Yörüklerde kadınlar, giyim kuşam alanında baştan ayağa tüm ihtiyaçlarını kendileri üretirler ve dikerlerdi. Teke yöresi başta olmak üzere Akdeniz'den Ege hattına uzanan bölgede yaşayan Yörük kadınları genellikle bedene pamuktan dokunmuş içlik denilen göynek, alt kısmı don üzerine salınmış gömlek ve genellikle çitari ve kutnu kumaşlardan dikilen uzun kollu önü açık belden itibaren üç parça üç etek entari, bunun da üzerine kısa kollu önü açık delme yelek veya uzun kollu önü açık işlemeli çuha ve

²⁸ Boğaz çalma ve ağıt yakma genellikle kadınlar tarafından icra edilirdi. Aktan, O. (1996). Antalya Çevresinde ve Güney Anadolu'da Depreşen ve Dinen Konargöçer Asabiyeti, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 14.

²⁹ Bulgar dağındaki Yörüklerde erkek ve kadın bir arada geline kına yakar, kadınlar türkü söylerken kızın akrabalarından olan kadınlar ağlardı. Yalman, Ali Rıza. (2000a). *a.g.e.*, 268.

³⁰ Andırın'da yaşayan Avşarların Haluşağı obasından Kadirli'ye gelin olarak gelen Hasibe Hanım, Yörüklerde güzel kadını, kulunç yassı, döş enli, çiğini düşkün, gerdanı kalkık, kirpik ok, çene gamzeli, renk ak üstü güllü, burun nohut, kaş yay, alın açık, diş mısır pirinci, kimseyi incitmeyen, konuk seven, erini bilen şeklinde tanımlamaktadır. Yalman, Ali Rıza. (2000b). *a.g.e.*, 521-522.

kadifeden yapılan cepken ve fermana; salta, kebe ya da kebe biçimi kısa pamuklu hırka; alta beli ve paçası lastikli ve paçası işlemeli don veya şalvar giyerlerdi. Bellerine renkli yün iplerden dokunan şal türü ve dirhem kuşak veya özel dokuma tekniği ile dokunan ip kuşak bağladıkları gibi yağlık üçgen şeklinde katlanıp üçgen kısmı arkaya getirilip işlemleri görünecek şekilde önden bağlanırdı. Yine bele üç eteğin üzerine dolanıp arkadan bağlanan uçları püsküllü kolan veya sicism sarılıp aşağıya doğru sarkıtılır ayrıca göğsü örtecek şekilde göğüslük veya öncek takılırdı. Ayaklarına el örgüsü renkli ve motifli yün çorap ve onun da üzerine genellikle çarık ve kısmen yemeni, telli ayakkabı, çizme giyerlerdi. Başlarına terlik üzerine mendil ve fes giyip işledikleri tülbentleri örttükleri gibi para çelgi denilen alnlık, boncuklu çelgi, pullu yazma, oyalı yazma, kozalı yazma da örterlerdi. Takı olarak boyunlarına altın veya gümüş paralardan oluşan gerdanlık, gümüş bağrılık, başlığın iki yanına yanaklık denilen zülûf bastı, başın bir yanından diğer yanına kadar uzanan aynı zamanda çenenin altından dolaşan, perişan denilmekle birlikte paralardan ve gümüş zincirden oluşan takı ve çenenin altına tutturmaya yarayan gıdıklık denilen gümüş süs takarlardı. Ayrıca gümüş tokalı kemerler, heybe ve kolan kuşak, Teke yöresinde Yörük kadın giysilerini tamamlayan nesnelerdir. Öte yandan Yörüklerin günlük hayattaki giyimi oldukça doğal ve sade olup kıyafetler, hareket kabiliyetini kısıtlamaz ve rahat hareketi sağlardı ki rahatlık ve esneklik her zaman ön plandadır.³¹

Yörük kadınlarının giyim kuşamları genellikle birbirine benzer olup iç göyneği, üç etek, cepken, kuşak, çorap, çarık, yemeni ve fes hemen hemen her yörede ortak kullanılan giyim eşyalarıdır³² ancak farklı giysiler kullananlar da vardır. Evliyâ Çelebi'nin, (2010: 809-810), 1661 yılı Rumeli seyahatinde gezdiği ve ahalisi tamamen Yörük olan Eğribucak, Cumaabad, Sarıgöl ve Karayekiçi'nde yaşayan kadınların yüzleri açık, saçları dağınıktır. Başlarına sivri çuka takkeler, üzerlerine de şayak gibi beyaz aba sıkma dolama giymektedirler.

Varsak kadınları diğer kadınlardan farklı olarak genellikle, elde pamuktan dokuma alaca adı verilen renkli don yanında üç etek üzerine kuşak seviyesine kadar inen ipekle işlenmiş sırmalı aba giyerlerdi. Yine kutnu zıbın adını verdikleri elbiseyi gecelik olarak kullanırlardı. Başlarına özel yapılmış fes üzerine renkli bezler sararlar ve yine en üstte yukarıdan aşağıya doğru sarılıp, çenenin altında bağlanan kefiye adı verilen bir bez bulunur, maddi duruma göre alınlarına küçük altınlar dizerlerdi. Saçlarını dört ile sekiz arasında belik örüp, bu beliklerin her birinin ucuna belik bağı denen siyah yünden örülmüş ve birbirine bağlı ince örgü takarlar, bunların ucuna da boncuklar dikerlerdi (Gökbel, 2007: 182-183).

Aydın'da yaşayan Hayta Yörükleri başta olmak üzere yöredeki diğer Yörük kadınları kaba pamuk ipliğinden mamul ten gömleklerinin üstüne göğsü kapayacak şekilde iman yağlığı denen iki ucu düğmeli bir bez geçirip, uçlarını ensede birleştirip iliklerlerdi.

³¹ Teke yöresi Yörük kadın giyimi için bkz. Ak, Mehmet. (2015). *a.g.e.*, 335; Rahatlık ve esnekliğin hakim olduğu kadın giyim kuşamı için bkz. Şiveroğlu, S. (2013). *Güney Ege Yörüklerinde Giysiler ve Tamamlayıcı Aksesuarlar-Milas Çomakdağ Bölgesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 8, 34; Kılınç, N. (2010). *a.g.t.*, 28; Seleker, Macit. (1960). *a.g.e.*, 168; Aytaç, P. (2002). *a.g.m.*, 23-24; Doğan, Z. (2002). Yörük Kültürünün Hâlâ Yaşadığı Bir İlimiz Antalya, *Yenises*, 7/74, 39; Antalya yöresinden Niğde'ye göçmüş olan Honamlı kadınları giydikleri kıyafetleri üç etek, cepken, gömlek, kuşak, dolama etek, paçası lastikli don, kara şalvar, kadife ceket ve yağlık olarak sıraladıkları gibi

cepken tarzı fermana, yağlık, tepelik yanında ayakta basma don, yün çorap ve çarık bulunurdu. Ayrıca yağlık veya fes üzerine ince eşarplardan farklı üç renk bir araya getirilerek kadınların alınlarına bağlandığı gibi bunun da üzerine altın takılırdı. Yılmaz, Y. (2012). *a.g.t.*, 213; Kadınlar işledikleri oyalı kendileri kullandıkları gibi satıp gelir de elde ederlerdi. Tanyıldız, Ali. (1990). *a.g.e.*, 107.

³² Antalya'dan Bilecik ve Balıkesir'e kadar Yörük kadın giyim kuşamına bakıldığı zaman üç etek entari, cepken, kuşak, ayakta edik veya çarık, başta keçeden başlık veya fes üstüne çekilen poşu, yağlık ve yazma türü örtü, alından geçen çelgi veya çeki genelde benzerdir. Eröz, Mehmet. (1991). *a.g.e.*, 61.

Üç etek üzerine kollu ve önü açık göğse kadar sıkma geçirirler ve bundan sonra kadifeden mamul üstü sırmalı fermana giyerlerdi. Entarinin üstüne şal kuşak bağladıkları gibi düğünlerde bu kuşak ipekten ve saçaklı olurdu. Bunların üzerine de belden itibaren öncek giyerler, bunu da peştamal gibi sararlardı. Boğazlarına ise gümüş parçalardan oluşan uçları gümüş saçaklı boğaz sıktı denen takıyı takarlardı. Yine uçları gümüş saçaklı gümüşten hamaylı da göbeğe kadar inerdi. Başlarına giydikleri fesin kırışmaması için içerisinden tepesine eğme koyarlardı. Fesin üstüne çeki yani yazma bağladıkları gibi düğünlerde yazmanın üstüne seksenlik denen altınlar dizilirdi. Saçlar ince örgüler halinde arkaya bırakılırken altına gelen kısım kaşların üstüne incek şekilde dümdüz kesilir ve yanlardan zülüfler sarkıtırdı (Şölen, 1945: 10-11).

Beşkaza Yörük kadınları ise içdonu ve şalvar yanında üste göynek kumaşından yapılan yaka ve göğüs kısmı pullu ve oyali, boğazdan göbek hizasına kadar uzanan bir nevi arkası olmayan kolsuz fanila türü dik yakalı bağirtlak denen giysiyi giyip iplerle bele bağlarlardı. Bunun üzerine bol kesimli yakası işlemeli diz hizasına kadar inen göynek, üç etek, cepken giyerler ve bele de üzerine kolan işlenmiş kuşak sararlardı. Başlarına yassı ve içerisinde kasnak sarılı bir fes takarlar ve ayrıca fese, özel günlerde önünden ve yanlarından sarkan altın ve gümüş paralardan veya boncuklardan oluşan çelgi adlı bir süs takarlardı. Çelgiyi örtmeyecek şekilde bir dastar fesin üzerine örtülür ve çenenin altından bağlanarak tutturulurdu (Eroğlu, 2015: 84-85).

Payallar Yörük kadınları üç etek altına görünen yerleri nakış işlemeli beyaz göynek giyerler, göyneğin önüne çiçek motifleri işlenmiş öncek bağlarlar, altlarına topuk kısmı iğne tıgla işlenmiş nakışlı şerit dikili paçalı don giyerlerdi. Başlarına takıcı takarlar, bunun ön kısmına boydan boya çeyrek altın, çene altını saran çeneliğe ise gümüş metelik dizekler, takıcın üzerine çiçek desenli yazma bağ-

larlardı (Görgülü, 2014: 250).

Honamlı Yörük kadınları, cepken biçiminde fermana giyip önlerine göğüslük takarlar, alta basma don ve üzerine işlemeli dolama denen etek giyerler, dolamanın bel kısmına ince ipliklerden dokunmuş ve desen verilmiş bir olukma veya gerekirse dirhem kuşak bağlarlardı. Yün çorap üzerine süslenmiş ince, zarif, boncuklu çarık giyerlerdi. Başta yağlık denen başörtüsü olup ucu sırta doğru sarkar, bunun altında tepelik adı verilen bir terlik bulunurdu. Tepeliğin öne, altına gelen kısmına takılar ve özellikle altınlar dizilir, saçlar ince ince örülüp belikler bele kadar sarkıtırdı (Tanyıldız, 1990: 112-114).

Burckhardt, (1822: 639), 1810 yılında Halep çevresinde yaptığı gezideki gözlemlerinde Reyhanlı Türkmen kadınlarının Suriye kadınları ile aynı şekilde giyindiklerini söylese de yeterli bilgi vermediği gibi dönem içerisinde Suriye'nin Osmanlı toprağı olduğunu unutmamak gerekir. Yine kadınların başlıklarının Venedik iplikleri veya altınla süslendiğini, varlıklı kadınların, çiçekli kumaştan başörtüsü hatta İran şalları taktıklarını belirtmektedir (Efe, 2012: 137). Aynı bölgedeki Türkmen ve Barak kadınları, üç etek zıbın, ipekli entari ve uzun don, renkli önlük ve kısa ceket şeklinde sarı çuhadan fermana veya yün ceket giyerlerdi. Ayaklarında sarı renkte kısa çizme veya kundura, siyah veya kırmızı ayakkabı bulunurdu. Başlarına renkli ipekli yazmalar örterler, etrafına ipekli poşular sarıp, altına bir şerit üzerine sıralanmış gazi altınları ile boyunlarına beşbirlik ve Osmanlı altınları takarlardı. Başlarına sarılmış renkli ve ipekli poşuların kenarına ve arasına sedef çiçekler, güller, renkli püsküller, renkli kuş tüyleri sokarlardı (Şahin, 1962: 74).

Baş süslemeleri ve giyim kuşamı tamamlayan süs eşyaları arasında altın, gümüş ve çeşitli madenler ile boncuklar, düğmeler, bitki tohumları, pullar, deniz kabukları, ağaç parçaları ve kuş tüyleri bulunmaktadır. Alınlık olarak adlandırılan ve özellikle Yörük ka-

dınlarının alınlarına taktıkları değerli metal ve taşlardan oluşan, feslerin alt kısımlarından tutturularak kullanılan baş takıları dikkat çekicidir. Bunlar kadın baş süslemelerinde fes, terlik, tepelik ve örtü ile bütünleşen takı kısmını oluşturur. Tepelik, feslerin üzerine diki-
 lir veya yerleştirilirken dairesel yapıda olup hafif ortası çukurdur. Tepenin merkez noktasında genellikle renkli taştan yapılmış taş yuvası ve çevresinde bulunan süslemeler ile etrafında zincirle çevrilmiş para ve boncuklar olup bu zincir ve boncukların kadınları nazardan koruduğuna inanılır. Tepelikte kullanılan motifler ise mevcut kişinin topluluğunu veya oymağını sembolize eder (Şiveroğlu, 2013: 15-17, 41). Genellikle gümüş takı kullanan Sarıkeçili Yörük kadınlarının boyun takıları ile bilezikleri de gümüşten olup başlarına taktıkları fesin önünde değişik sayıda dizili altın veya gümüş bulunur, nazara karşı çeşitli boncuklar takarlardı (Dulkadir, 1997: 89; Aksoy, 2008: 22). Karabağlı kadınları, başlarına tepesi çeşitli boncuklar, altın, gümüş ve madeni pullar ile süslenmiş fes giyerlerken bu fesin ön kısmına kişinin mali durumuna göre bir sıra çeyrek altın ve gümüş beşlik sıralarlardı (Bayar, 1996: 86). Aladağ'daki Horzum Yörük kadınlarının başlarına giydikleri fesler üzerinde on beş santim çapında işlemeli birer gül olurdu. Fesin etrafına altın, gümüş paralar dizilir ve bu paraların etrafına birçok gümüş zincirler de eklenirdi. Bunlar Aladağ'da yaşayan diğer Yörük kadınları tarafından da kullanılırken bu altın ve gümüş süslemeler arasında mavi boncuk ve istiridye kabuklarıyla kurt dişi gibi süsler de bulunurdu. Ayrıca hali vakti yerinde olanlar üç etek entarinin üstüne gümüş kemer takarlardı (Yalman, 2000b: 37, 116). Luschan'ın 1888 yılında Antalya Yörükleri ile ilgili gözlemlerinde verdiği bilgilere göre kadınların ziynetleri pazardan veya seyyar satıcılardan aldıkları inci, bilezik ve yüzükten oluşmaktadır. Kendilerinin imal ettikleri ziynet pek az olup bunlar gümüşten yapılmış geniş düz bileziklerdir. Ayrıca zarif, ince zincirciklerin oluşturduğu baş süslerinden, otuz santim uzunluğundaki zincir, orta-

sında ve her iki ucunda bulunan çengellerle türban şekline getirilmiş başörtülerine iyice raptedilmiştir. Bu zincirden aşağıya doğru zincircikler sarkar ki dört ile dokuz santim uzunluğundaki bu zincirciklerin ucuna nadiren yarım ay şeklinde biçimlendirilmiş gümüş levhalar asılmıştır (Göka, 2002: 100).

Yörük kadınlarının giyim kuşamları ile başörtüleri ve saç modelleri, medeni durumlarına göre değişebilir; evli ve dul kadın ile kız, fes örtüsü ve saç taramasından anlaşılabildi ki (Kasapbaşı, 1963: 3010) Güney Yurt Yörüklerinde kız, gelin ve dul kadınları giyim kuşamlarından tanımak mümkündür. Kızlar saçlarını kırk belige kadar örüp beliklerin ucu saç bağı denen yün veya iplik örgü ile bağlanır, örgü üzerine saç cıncığı denen birçok altın, gümüş halka, ziynet ve para iliştilir saç bağları kalçaya kadar uzatılırdı. Aladağ'da yaşayan Yörük kızlarının başlarında örtü olmayıp örtü örtmek nişanlı veya gelin olmaya yani evliliğe işarettir. Karaevlilerde kızların saçları örülmüş ve başları tamamen açık ve fessiz olup ihtiyar kadınların başlarında süsleme bulunmaz, eğer bulunursa ayıp sayılırdı. Yine aynı yörede, Kozan dağı çevresinde, yaşayan Yörüklerin kızları fes ve boncuktan yapılmış püsküllü bir başlık kullanırlar ve bu başlığın üzerine kırmızı renkte bir de yağlık bağlarlardı. Kutniden yapılmış üç etek zıbın ve üzerine gök bezden yapılmış dolama denen etek ile ayaklarına küllü şeftali isminde narçiçeği renginde edik giyerlerdi. Nişanlı kızlar, nişanda bellerine gümüşten saçaklı kemer, alınlarına ve yanaklarına çeşitli altınlar takarlardı. Gelinler de nişanlılar gibi giyinirlerdi ancak bunların gelin oldukları giydikleri kaytanla, kırmızı veya mor çuha paltodan belli olurdu. Ayrıca Yörük kadınlarının kullandıkları iki tür başlık olup bunlardan birisi taç ismini alırdı ki bu taçlar, başın kalıbına göre ve tepelik şeklinde som gümüşten yapılır ve bir taç gibi etrafındaki salkım ve zincirlerle beraber başa takılırdı. Keçeye veya fese özellikle Maraş'ta som sırma ile bir çeşit işleme yaptırılıp bu işlenmiş sırma, fesin çevresine altın dizilerek giyilirdi. Fesin çevresine

dizilen altınlardan kırkmanın üzerine gelen küçük altınlara alın altını, kulakların üzerindeki meci diye büyüklüğünde dövülmüş ve çukurlaştırılmış altınlara da döğme denirdi. Bunlardan başka çoğu zaman kulakların üstüne gelen döğmelerin altından üzerleri maşallah yazılı levhalar küpe gibi sarkıtılırdı. Bu fesler, bölgedeki Tecirli, Harmandalı, Bozdoğanlı, Kösereli, Yomutlu, Ulaşlı, Bahşışlı, Kaçar ve diğer oymaklar arasında kadınlar tarafından yaygın olarak kullanılırdı. Fes giymeden önce saçlar örülür, beliklenir ve alın üzerinde kesilip kırkma meydana getirilirdi. Kırkmadan başka kadınların saçlarında kulak önüne doğru inen zülûf görülür ve Yörüklerde kız veya gelin, en çok bu zülûflerinden tanınırdı. Ayrıca kızlar fesi örtüsüz giyerlerdi ki buna dalfes denir ve üzerine bir ipekli ve kenarları sırma pullu yazma bağlanırdı. Zülûflerini kalemiş denen yağ ile iyice ovuşturarak budak gibi aşağı sarkıtırlar ve kulağın tam alt hizasında düz olarak keserlerdi. Bu zülûfler üçe bölünüp saç gibi örülerek yukarı doğru kıvrılıp, ucu fesin üstündeki yazmaya geçirilirdi. Oymaklar arasında kırkması sarkmış, zülûfü örülerek ucu yazmaya geçirilmiş kızlar evliliğe aday iken nişanlı kızlar, dalfes üzerine beyaz bir örtü örterlerdi. Gelinlerin, kız ve nişanlı iken örülmüş zülûfleri çözülmüş ve taranmış olarak aşağı doğru sarkar, kulakları üzerindeki yerde düz halde kesilirdi. Başlarına mavi, pembe veya kırmızı bir örtü örtüp çene altından dolaştırırlar hatta üzeri gümüş işlemeli kırmızı keçe fes takarlar ve fesin ön kısmında mavi, kırmızı, beyaz küçük boncuklardan yapılmış süsler bulunur, alt ucunda ise orta boy altınlar sıralanırdı. Gümüş tepeliğin üstüne ise üçgen olarak katlanan tül bent örtülür ve yanlardan tepeliğe tutturulur, yine tül bendin üzerine üçgen katlanıp yanlardan tutturulmuş, pulla çeşitli şekillerle işlenmiş krep denen kırmızı başörtüsü örtülürdü. Ayrıca dul kadınlardan evlenmek istemeyenler zülûflerini kesmezler ve uzatarak saçlarını karıştırıp, başlarına bir de kara yazma bağlar-

lardı. Fakat zülûfünü uzatmayıp gelinlikte olduğu gibi zaman zaman kulağının biraz alt tarafından kesen bir kadın evlenmek istediğini ilan etmiş olurdu. İhtiyar kadınlar ise başına bir örtüyü çenesi ile beraber örtüp sarık gibi alına koyu renkli genellikle kırmızı bir çember bağlar ve ayrıca bunun üstüne perişan bir ikinci örtü örterlerdi (Yalçın, 1944: 10-11, 15; Yalman, 2000b: 116-117, 229-230, 357-360).³³

Giyim kuşam alanında esneklik, hareket kabiliyetini arttıran rahat giysiler tercih edilirken birçok giysi benzer olup ortak kültürün ürünleridir. Süs eşyaları baş ve boyun takıları olarak kendini gösterirken bu alanda çeşitli madenler yanında nazara karşı koruduğuna inanılan canlı kabukları ve boncuklar kullanılmıştır. Kadınların medeni durumlarını giyim kuşam ve başörtülerinden ayırt etmek mümkün olup bu çerçevede giyim kuşamın dışı vurumu boyutuyla zengin bir kültürel birikime sahip oldukları görülmektedir.

10. Gıda Üretimi ve Kadın

Yörük sosyal hayatında üretimin her alanında etkin bir şekilde rol alan Yörük kadınları, mutfak kültürü içerisinde genellikle hayvanlardan elde ettikleri ürünler ile hububat türlerini çokça kullanmışlardır. Hayvanlardan çeşitli şekillerde istifade edilmekle birlikte kadınlar, sütü sağıp çeşitli işlemlerden geçirdikten sonra süt, yoğurt, ayran, peynir, kaymak, sade yağ, lor, keş veya çökelek, tort,

³³ Çukurova Yörüklerinde kızların, gelinlerin ve yaşlı kadınların giyim kuşamı farklılıklar gösterir. Çabuk, Hasan Hüseyin. (2008). *a.g.e.*, 118-120; Yörük gelinleri ve kızlarında başörtüsü ve süslemeleri için bkz. Aytaç, P. (2002). *a.g.m.*, 18-19, 22-23; Bolvadin'deki Karabağlılarda kadın giyim kuşamı için bkz. Bayar, M. (1996). Arşiv Vesikalarına Göre: Bolvadin Civarında İskan Edilmiş Türk Aşiretlerinden Karabağlı Aşiretinin İskanı, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 86; Sarıkeçililerde yaşlı kadınların başlarında fes olup, fesin önünde üç dört kat altın veya gümüş sıralanır, üç peş entari ve uzun gömlek ile öncek giyerlerdi. Dulkadir, Hilmi. (1997). *a.g.e.*, 89.

dolaz, yepinti ve ağız gibi gıdaları hazırlayıp günlük hayatta tüketime sunarlardı. Sütten sütlaç, sütlü çorba, akıtmaç; peynirden sündürme, hoşmerim; kaymaktan kaymak tatlısı; etten kavurma, sac kavurması, yahni, kebab ve dilkeç gibi gıdalar ile günlük olarak yufka, bazlama, külük, kömbe kadınlar tarafından hazırlanırdı. Ayrıca tarhana çorbası, buğday çorbası, darı çorbası, tutmaç, bulgur aşı, keşkek, hoşaf, lokma, helva, bal, pekmez, övelemeç, bulamaç, döndürme veya bulama, bükme, çörek, ekmek aşı, katmer yanında hububat türü kuru gıdalar ile sadeyağ içerisine ekmek kızartması ilave edilerek yapılan gıdalar hane ahalisinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak kadınların günlük hayatta hazırladıkları gıdalardandır.³⁴

³⁴ Teke Yörüklerinde tüketilen gıdalar için bkz. Ak, Mehmet. (2015). *a.g.e.*, 330-332; Yörükler, sahip oldukları hayvanlardan türlü yollardan istifade ile yoğurt, peynir ve yağ imal ederlerdi. Orhonlu, Cengiz. (1987). *a.g.e.*, 22-23; Halaçoğlu, Yusuf. (2006). *a.g.e.*, 19; Koyun sütünden yoğurt, peynir ve yağ imali kadınlar tarafından yapılır. Başlıca gıdayı et, süt ve sütten yapılan yemekler teşkil etmekle birlikte kadınlar, aş adı verilen bulgur pilavı, tarhana çorbası, patates, fasulye ve ayrıca sadeyağ içerisine ekmek kızartması ilave ederek yemek hazırlarlar. Sac kavurması meşhurdur. Süt, döndürme veya bulama, sütlü çorba, sütlaç, yoğurt, peynir, yepinti yapan kadınlar, yufka ile ev ahalisinin günlük öğünlerini hazırlarlar. Güngör, Kemal. (1941). *a.g.e.*, 44-45, 68-69; Yörüklerin gıdaları süt, yoğurt, peynir, bulgur ve kuru sebzeler; ekmekleri mayasız yufka olup kadınlar her gün bu ekmeği sac üzerinde yaparlar. Atabeyli, N. K. (1940). *a.g.m.*, 215; Sütten mamul peynir, yoğurt, keş veya çökelek, lor, yağ, yepinti, tort veya dolaz başta olmak üzere her türlü süt ürünü kadınların maharetli elleri ile yapılır. Et kavurma, yoğurt, sadeyağ, peynir, keş, yufka, akıtmaç, buğday çorbası, bulgur aşı, bulamaç, bükme, çörek, ekmek aşı, hoşmerim, katmer, kaymak tatlısı, keşkek, lokma, övelemeç, tarhana çorbası, sündürme ve tutmaç kadınların günlük hayatta hazırladıkları gıda türlerindendir. Eröz, Mehmet. (1991). *a.g.e.*, 164-168, 215-218; Kadınlar, mutfak kültürü içerisinde genellikle hayvanlardan elde ettikleri gıdalar ile hububat türlerinden ağırlıklı olarak yemek yaparlar. Doğan, M. C. & Doğan, M. S. (2005). *a.g.e.*, 84-85; Şavaklılarda kadının bu alandaki rolü için bkz. Kutlu, M. Muhtar. (1987). *a.g.e.*, 146; Başyayla'da kadınlar tarhana, peynir, keş, lor, çökelek, kaymaklı yağ yaparlardı. Özbayrı, Kemal. (1972). *a.g.e.*, 33; Çukurova'da Yörük mutfağının çilekeş kadınları yufka yapımı başta olmak üzere et türü yemekler ile hamurdan mamul yemekleri yaparlardı. Çabuk, Hasan Hüseyin. (2008). *a.g.e.*, 122-127; Yaylakta hayvanları sağan kadınlar, yo-

Evliyâ Çelebi, (2006: 528), 1652 yılında Vitoş yaylağında misafir olduğu Yörük obalarında yediği gıdaları süt, kaymak, yoğurt, gölemez, hoşmerim, tereyağı ile pişmiş bazlama, damzırma, sızırma, katık, teleme peyniri, ağız, akir, uyku, ayran, yayık, pişi, katmerce, poğaça, ezme ve yazma gibi Yörüklere özgü hafif yiyecekler ve semiz kuzu kebabı şeklinde anlatır ki bunları hazırlayan Yörük kadınları olup gıdalar genellikle hayvanlardan elde edilen süt ve etten hazırlanmıştır.

11. Göç Yollarında Kadın

Yörüklerin iklim şartlarına göre hayvanlarına otlak alanlar bulabilmek amacıyla kışlak ve yaylak arasında dönüşümlü olarak gerçekleştirdikleri göç sürecinde, hazırlıkların büyük bir bölümünü kadınlar yapmaktadır. Göç mevsimi gelip ileri gelenler tarafından göç kararı alındıktan sonra hazırlıklar başlar. Kadınlara sarı çizme, mücessem, toka, boncuk, entari için alaca, kadın dizliği, paçalık, kumaş dokunur veya satın alınır. Entari, paçalık denen dantellerle süslenmiş don ve şalvar dikilir. Bele kuşanmak için bağcık dokunup boncuklarla süslenir. Kocaanalar develeri çullarlar, gelinler kilimleri silkerler, kızlar süslenecek mayaların zillerini çullara dikerler, kadınlar göç için gerekli kolanları dokur, yırtık veya sökükle olan çuvalları tamir ederler. Göç yolunda yetecek kadar azık yani yufka, mayalı ekmek, çökelek, katmer, peynir hazırlar, çamaşırları yıkayıp kişisel temizlik yaparlar. Göç günü gelince yük tutma işi obanın en yaşlı kadınları yani kocaanaların idaresinde gerçekleşirken çuvallara eşyalar ve gıda malzemeleri yerleştirilir, denkle çatılır. Gelinler ve kızlar, renkli yeni elbiselerini ve sarı postallarını giyip, altın sırmalı feslerini takıp al mücessem oyali yazmaları ile başarılarını örtüp yünden yapılmış punçaklı kolanları bellerine sararak punçaklarını arkalarına sarkıtırlar. Göç öncesi akşamdan kadınlar ellerini kınarlar, hatta yaşlı kadınlar saçlarına da kına

ğurt, peynir, yağ ve lor yaparlardı. Bazin, M. (1994). *a.g.m.*, 340; Sağılan sütten peynir, lor, tort, yoğurt, sadeyağ ve yepinti kadınlar tarafından yapıldı. Matsubara, Masateke. (2012). *a.g.e.*, 52-55.

yakarlar.³⁵

Çadırlar yıkılıp develere yüklendikten sonra yola çıkılıp kabile harekete geçerken göçte tülü veya maya deve katarın en önüne katılıp katarın önündeki maya kilimler, halılar ve örmelerle süslenir. Yörük göçünde deve

³⁵ Göç için kadınların yaptıkları hazırlıklar için bkz. Seyirci, Musa. (2004). *O Güzel İnsanlar O Güzel Atlar Yirminci Yüzyılda Fethiye Kırsalında Yaşam*, İstanbul: Derin Yayınları, 124; Selekler, M. (1938). Antalya'da Göç, *Türk Akdeniz*, 2/8, 37-38. Göç hazırlığında kadınlar yol boyunca tüketilecek azığı hazırlayıp yırtık, sökükle olan çuvalları tamir ederler. Tuztaş, A. H. (2005). *Günümüzde Isparta'da Yaşayan Yörüklerin Siyasi ve Kültür Tarihleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 94; Roux 1965 yılında Alanya Yörükleri ile ilgili gözlemlerinde, yaylaya göç hazırlığında, kızlar için sarı çizme, toka; kadınlara yazma, incelik, alaca, salta, kadın dizliği, paçalık ve boyanacak çeşitli kumaşlarla yaylada kadınların boş vakitlerini değerlendirmeleri için tığ, şiş ve iğne alındığını belirtmektedir. Göka, Ş. (2002). Charles Texier, Felix Von Luschan ve Jean Paul Roux'un Antalya Civarındaki Gözlemlerinde Yörükler, *Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Yör-Türk Vakfı Yayınları, 103; Göç hazırlığını kadınlar yapmakla birlikte çamaşırlar yıkanır, yola yetecek kadar taze ekmek yapılır. Çökelek, peynir, soğan, katmer ve mayalı ekmek hazırlanır. Doğan, M. C. & Doğan, M. S. (2005). *a.g.e.*, 77; Göç hazırlığında kadınlar, kendi dokudukları bezlerden tenekeler veya don adı ile ayak bileklerine yakın yerlerinde paçalık adı verilen dantellerle süslenmiş donlar hazırlarlar. Elbiselik yani entarilik olarak çarşıdan satın alınan renkli dokumaya alaca adı verilir. Kadın hazırlıklarında tenekenin ve alacanın önemi büyüktür. Kız çocuklarına sarı çizme alınır. Kızların bağcık denilen, bele veya önceğe bağlanan kollar örmeleri için boncuklar satın alınır. Özbayrı, Kemal. (1972). *a.g.e.*, 30; Bulgar dağı Yörüklerinde göç için genç kızlar yeni ve az kullanılmış elbiselerini hazırlarlar, koca nineler develeri çullarlar, gelinler kilimleri silkerler, kızlar süslenenecek mayaların zillerini çullara dikerler. Yük tutma işini en büyük başçıl obanın kocakarıları veya nineleri idare ederler. Onların izni olmadan çuvallara bir şey yerleştirilmez. Gelinler yeni elbiselerini giyerler, yetişkin kızlar altınlı feslerini sağ ve sol kaşları üstüne eğerler. Yalman, Ali Rıza. (2000a). *a.g.e.*, 189-190; Çukurova'daki Yörük kadınları, yayla göçü öncesinde yoğun bir hazırlığa koyulurlar. Kendi dokudukları bezlerden şalvarlar dikerler, bolca yiyecek ve içecek hazırlarlar. Çuvallara yiyecekler yerleştirilir, denkler çatılır. Artun, E. (1996). *a.g.m.*, 28; Göç günü gelince akşamdan kadınlar ellerini kınalarken yaşlı kadınlar saçlarına bile kına sürerler. İşlenmiş oyahı yazmalar akşamdan çıkarılır. Tanyıldız, Ali. (1990). *a.g.e.*, 76; Yılmaz, Y. (2012). *a.g.t.*, 111.

katarını çekmenin ayrı bir önemi olup ailenin yeni gelini veya evlenme yaşına gelmiş genç kızı yeni elbiselerini giydikten sonra zülüfleri taranır, ala dolamasını, üç eteğini, fermanasını, paçalı donunu, desenli çorabını ve çarışını giyer, beline uçları püsküllü dirhem kuşağını kuşanır, başına fesini takıp fesin üzerine süslü boncuklu, pullu kırmızı, beyaz yaşmaklar örtülür. Boynundaki ve tepeliğindeki altınlar çekinin altından parlarken kolunda yün burması ve elindeki kirmeni eğirerek süslenen en öndeki devenin boncuklu yularının dizginini alıp göç katarını çeker. Bir başka katarın gelini ile karşılaşırsa kirmeni bırakır. Göç katarı ve göçü çeken kişinin süsü, giyimi ve takısı ailenin itibarı açısından önemlidir. Göç katarına ayrıca at üzerinde Yörük beyi refakat ederken kadına saygıdan dolayı deve çeken katar başının önüne hiç kimse geçemezdi. Göç yola koyulurken hayvan sürülerini genç kadınlarla, kızlar ve çocuklar sevk ve idare eder ki asıl göç hemen hemen genç kadınların yönetiminde ilerlerdi (Doğan & Doğan, 2005: 78).³⁶

³⁶ Tülü veya maya deve katarın önüne katılıp obanın genç gelini mayanın önüne düşerken kabile hareket etmektedir. Yine göç esnasında hayvan sürülerini kadınlarla çocuklar sürmektedir. Selekler, M. (1938). *a.g.m.*, 38; Mesela Roux, göç sırasında sürülerin kadınların kontrolünde başka bir yoldan ilerlediğini kaydetmektedir. Göka, Ş. (2002). *a.g.m.*, 104; Bulgar dağında ve Çukurova'daki Yörüklerde kuzularla oğlakları, göç yolunda çocuklarla genç kızlar götürürdü. Katarbaşı olacak kız seçilir ki bu evlenme yaşına gelmenin de işaretidir. Katarın önündeki maya kilimler, halılar ve örmelerle süslenir, katarı çekecek olan kız da başını güzel bir tozakla donatır, fesini hotozlatır, eline süslenmiş olan hayvanın yularını alarak göçün başında yürürdü. Yalman, Ali Rıza. (2000a). *a.g.e.*, 191; Artun, E. (1996). *a.g.m.*, 28; Üçkapılı yaylasındaki Kaçar oymağında göçü aladorlak denilen nişanlı kız, Yalman, Ali Rıza. (2000b). *a.g.e.*, 25; İzmir'deki Tekelilerde al yazmalı Yörük güzeli çekerken Özer, Metin. (2006). *a.g.e.*, 31; Bu genellikle kirmen eğiren düzgün giyimli bir genç kız olurdu. Eröz, Mehmet. (1991). *a.g.e.*, 88; Bazı oymaklarda genç kızlar bazı oymaklarda ise o yıl yeni evlenmiş gelinlerin çektiği göçün en önünde at üzerinde Yörük beyi bulunurdu. Seyirci, Musa. (2000). *a.g.e.*, 100; Çabuk, Hasan Hüseyin. (2008). *a.g.e.*, 98; Matsubara, Masateke. (2012). *a.g.e.*, 66; Yörüklerde deve katarını çekmenin ayrı bir önemi olup bu işle görevli gelin, zülüflerini tarar, ala dolamasını, fermanasını, beş şişe örülü

Yörük göçü ile ilgili ondokuzuncu yüzyıla ait gözlemler de bulunmakla birlikte İngiliz gezgin Edward Forbes, 3 Mayıs 1842'de İstanos'un (Korkuteli) güneyinden uzun bir geçitten geçtikten sonra Yalın köyüne doğru giderken hemen geçide yakın bir yerde rastladığı Yörük göçünü tasvir etmektedir. Erkek, kadın ve çocukların bulunduğu göç kafilesinde özellikle aralarında kurumuş, güçsüz bedeni kocaman bir devenin sırtında iki kat olmuş, hızla yüz yaşına yaklaşmakta olan geçkin bir nine bulunmaktadır. Seyyah, durum sanki onun, yani obanın büyük annesinin, yazlık konaklarına giden torunlarına eşlik edişini son kez yerine getiriyormuş gibi görünüyordu derken aile bireylerinin yaşlı kadına duydukları saygıyı açıkça ifade etmektedir (Spratt & Forbes, 2008: 248-249). Yine Davis, (2006: 172), 1872 yılında Antalya yolu üzerinde Güllük dağı geçidi yakınlarında rastladığı Yörük göçünde, ata binmiş Yörük kadınlarıyla karşılaşmıştır.

Her alanda olduğu gibi göç yolunda da birçok işi üstlenen Yörük kadınları, göç yolu üzerinde bulunan konalgalarda çadırı kurar ve toplar, eşyaları yerleştirir, ocaklığı hazırlar, odun toplar, ateşi yakar, yakın pınarlardan veya kuyulardan tuluklarla su getirir, yemek pişirir ve ev ahalisini doyururlardı. Konaklama yerlerinde bulunan akarsularda çadır sitili, çul, keçe gibi eşyalarla çamaşırları yıkayıp kuruturlar, çocukların ve kendilerinin

kişisel temizliklerini yaparlardı.³⁷

Sonuç

Yörük sosyal hayatı içerisinde kadına oldukça fazla görev ve sorumluluk yüklenmiştir ancak bu erkeğin hiçbir iş yapmadığı anlamına gelmez. İşler ortaklaşa yürütülüp ve birbirlerini dengelemelerine rağmen meşakkatli hayatın ana taşıyıcı unsuru kadındır. Yaşanılan doğal ortamın mücadelecisi ve hür bir kimlik kazandırdığı kadın, ata binebilmekte ve silah kullanabilmektedir. Kadın, üreme özelliği yanında kültürel birikimi kuşaktan kuşağa aktarabilmekte, yaylak ve kışlak arasındaki hareketli yapı içerisinde birçok alanda etkin rol oynamaktadır. Bir merasim niteliği taşıyan Yörük göçünde deve katarını çeken kadın giyim kuşamı ile görsele de hitap etmektedir.

Gıda üretimi, dokuma, dericilik, keçe yapımı gibi alanlarda hem ham maddenin elde edilip hazırlanması hem de mamul hale dönüştürülmesinde genel olarak kadınlar vardır. Hayvanlardan elde edilen ürünler çeşitli gıdalara dönüştürülebilmektedir ki bu alanda zengin bir birikim söz konusudur. Üretim alanında birçok rolü üstlenen kadın ailenin ihtiyacını karşıladığı gibi pazara dönük üretim de yapmaktadır ki hane içerisinde temel üretim birimi ve değişim ekonomisinin ana itici gücüdür. Yörük kadınlarının hazırladıkları dokumalardan halı ve kilimler dünyaca aranan ürünler olduğu gibi bunların üzerine işlenen motifler yaşamışlığın ürünü olarak kültürel değerlerin nakşedilmesi ve maddi kültür alanında önemli sanat eserleridir. Dokumalarda kullanılan boyama, renk, teknik ve yanırlar zengin bir kültürün varlığı-

çorabını ve çarığının giyer, dirhem kuşağını kuşanır, kolunda yün burması ile kirmeni bulunur ve tepeliğinin altınları çekinin altından parlardı. Yolda başka bir katarın gelini ile karşılaşırsa elindeki kirmeni bırakırdı. Tanyıldız, Ali. (1990). *a.g.e.*, 56-57, 71; Yılmaz, Y. (2012). *a.g.t.*, 108; Dulkadir, Hilmi. (1997). *a.g.e.*, 120; Yazıcı, E. (1994). *a.g.m.*, 61; Göç katarını çeken gelin veya kızın önünden kadına saygıdan dolayı hiç kimse geçmezdi. Aytaç, P. (2002). *a.g.e.*, 18; Aksoy, E. (2008). *a.g.m.*, 22; Adana'daki Honamlıların Karaevli obasının göçünde katar başı için bkz. Johansen, Ulla. (2005). *a.g.e.*, 16-21, 131-134; Eğer gelin dışarıdan gelmiş ve deveden korkuyorsa devenin önündeki eşek çektilirdi. Gelin veya gelinlik çağdaki kız yoksa deveyi evdeki kadın da çekerdi. Gelin de tıpkı deve gibi süslenir ve göçü çekerdi ki göçü süslenmiş bir gelinin çekmesindeki amacın deveyi nazardan korumak olduğu belirtilmektedir. Tuztaş, A. H. (2005). *a.g.t.*, 97.

³⁷ Göç yollarında kadınların rolü için bkz. Eröz, Mehmet. (1991). *a.g.e.*, 89-90; Matsubara, Masateke. (2012). *a.g.e.*, 70, 190-191; Göç sırasında ve göç yolunda çadırların kurulumu ve toplanması ile kadınlar ilgilenirdi. Johansen, Ulla. (2005). *a.g.e.*, 33; Mesela Kayseri Pınarbaşı civarında, 1974 yılında, güzlek bölgesine göç esnasında kervanda çok az erkek olmasına rağmen bütün kadınların varlığı dikkat çekmekte ve erkeklerin ifadesine göre koyuna gitmek dışında bütün işler, kadınlar tarafından yapılmaktadır. Pekin, E. (1977). *Yörüklerde Un Çuvalları, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, (V. Cilt), Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 212.

nın kadın eliyle yansıtılmasıdır.

Ailenin beslenmesinden barınmasına kadar kadın önemli görevleri yerine getirmektedir. Halk hekimliği alanında, yaşadığı coğrafyada bulunan bitkileri tanımakta ve bunlardan hazırladığı karışımları tedavide kullanılmaktadır. Giyim kuşamdan misafir ağırlamaya kadar Türk kültürüne uygun hareket eden Yörük kadınının günlük hayatında doğal ve sade giyim egemendir. Sosyal hayat gereği giyim kuşamda hareket kabiliyetini arttıran rahatlık ve esnekliğin ön planda olduğu giysiler tercih edilirken bölgesel ve yöresel farklar olsa da kültürel anlamda bütünlük vardır. Yine bir kadın medeni durumunu giyim kuşamı ile yansıtmakta ve kendisini ifade edebilmektedir ki bu kültürel zenginliğin önemli bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Adiller, S. (2011). *Doğu Makedonya Alikoç Köyünde Evlilik ve Yörük Kadını*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahmed Cevdet Paşa. (1980). *Ma'rûzât*, (Yay. Haz.: Y. Halaçoğlu), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ahmed Cevdet Paşa. (1986). *Tezâkir*, (Yay. Haz.: C. Baysun), 21-39, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ak, Mehmet. (2015). *Teke Yörükleri (1800-1900)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aksoy, E. (2008). Konar-Göçer Yörük Alt-Kültüründe Kadın Kimliği, (Editör: H. Beşirli, İ. Erdal), *Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler*, (s. 15-26), Ankara: Phoenix Yayınları.
- Aksoy, H. (2012). *Göçebelikten Yerleşikliğe Geçiş Sürecinde Sosyo-Kültürel Bağlamda Sarıkeçili Yörükleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktan, O. (1996). Antalya Çevresinde ve Güney Anadolu'da Depreşen ve Dinen Konargöçer Asabiyeti, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, (s. 1-23), Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Artun, E. (1996). Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, (s. 25-62), Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Atabeyli, N. K. (1940). Teke (Antalya) Yörükleri Hakkında Notlar, *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, IV, 213-222.
- Atlıhan, Ş. (1999). Batı Anadolu'da Yaşayan Yörüklerde Heybe ve Torba Dokumaları, *Erdem Halı Özel Sayısı I*, 10/28, 35-41.
- Atlıhan, Ş. (2008). Antalya-Elmalı Akkuyu Yaylası Yörüklerinde Ev ve Tekstil Tasarımları, *Güzel Sanatlar Etkinlikleri Sempozyum Bildirileri*, (s. 65-71), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Avcı, H. (2010). *Antalya'nın Korkuteli İlçesinde Yaşayan Honamlı Yörüklerinde Görülen İşlemeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avcı, N. (2002). Yörüklerde Yaşam Felsefesi, *Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri*, (s. 9-14), Ankara: Yör-Türk Vakfı Yayınları.
- Aydın, Ö. (2010). Karadayı, Gebiz ve Tekke Köylerinde (Serik-Antalya) Yaşayan Karakoyunlu Yörüklerinin Dokuma Kültürlerindeki Değişmeler, *Akdeniz-Sanat Dergisi*, 3/6, 45-57.
- Aytaç, A. (2008). Mut Yörük Dokumaları, *Güzel Sanatlar Etkinlikleri Sempozyum Bildirileri*, (s. 93-101), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.

- Aytaç, P. (2002). Yörüklerde Aile ve Kadın-Kadın Kıyafetleri, *Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri*, (s. 15-25), Ankara: Yör-Türk Vakfı Yayınları.
- Ayyıldız, S. (2013). *Teke Yöresi Yörük Türkmen Müzik Kültüründe Yerel Çok Seslilik Özellikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bakır, İ. (1995). *Batı Toroslarda Göçerlerin Yerleşme ve Mekan Sorunlarının Çözümü Üzerine Bir Deneme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bayar, M. (1996). Arşiv Vesikalarına Göre: Bolvadin Civarında İskan Edilmiş Türk Aşiretlerinden Karabağlı Aşiretinin İskanı, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, (s. 63-126), Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bazin, M. (1994). Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 3, 323-350.
- Bertrandon De La Broquiere. (2000). *Bertrandon De La Broquiere'in Denizaşırı Seyahati*, (Editör: Ch. Schefer, Çeviren: A. İlhan), İstanbul: Eren Yayınları.
- Burckhardt, John Lewis. (1822). *Travels In Syria And The Holy Land*, London: Published By The Association For Promoting The Discovery Of The Interior Parts Of Africa.
- Cin, F. (2004). *Ceyhan Yörüklerinde Halk Kültürü Araştırmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çabuk, Hasan Hüseyin. (2008). *Çukurova'da Yörükler*, Adana: Ekrem Matbaası.
- Çabuk, V. (2001). *Yörükler, İslam Ansiklopedisi*, (13. Cilt), (s. 430-435), Eskişehir: MEB Yayınları.
- Çakmakoglu, A. (1984). Karakeçili Oymağı Halıları, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 32, 55-62.
- Çelik, Ali. (2008). *Bir Yörük Çocuğunun Gözüyle Yörüklerin Dünyası*, Isparta: Emedya Ofset.
- Danieloğlu, Dimitri E. (2010). *1850 Yılında Yapılan Bir Pamphylia Seyahati*, (Editör: K. Dörtlük, Çeviren: A. Ozil), Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Davis, Edwin John. (2006). *Anadolu XIX. Yüzyılda Karya, Frigya, Likya ve Pisidya Antik Kentlerine Yapılan Bir Gezinin Öyküsü*, (Çeviren: F. Yılmaz), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Demir, Alpaslan. (2002). XVIII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Bozdoğan Yörükleri, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Deniz, B. (1999). Sındırgı (Balıkesir) Yöresi Yağcıbedir Halıları, *Erdem Halı Özel Sayısı I*, 10/28, 111-124.
- Doğan, M. C. & Doğan, M. S. (2005). *Yörüklerin Sosyal ve Kültürel Hayatı (Antalya Örneği)*, İstanbul: Kızılelma Yayınları.
- Doğan, Z. (2002). Yörük Kültürünün Hâlâ Yaşadığı Bir İlimiz Antalya, *Yenises*, 7/74, 38-40.
- Dulkadir, Hilmi. (1997). *İçel'de Son Yörükler Sarıkeçililer*, Mersin: İçel Valiliği Yayınları.
- Efe, A. (2012). *Antakya ve Çevresi Türkmenleri: Küçük Alioğulları ve Reyhanlı Aşireti (XIX. Yüzyıl)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Egawa, H. & Şahin, İ. (2007). *Bir Yörük Grubu ve Hayat Tarzı Yağcı Bedir Yörükleri*, İstanbul: Eren Yayınları.
- Eroğlu, Eren Fehmi. (2015). *Türkistan'dan Uzak Diyara Beşkaza Fethiye ve Seydikemer Yörükleri*, Kitap Cafe & Serüven Yayınları.
- Eröz, Mehmet. (1991). *Yörükler*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

- Evliyâ Çelebi. (2010). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, (2. Cilt, 5. Kitap), (Haz.: S. A. Kahraman), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Evliyâ Çelebi. (2011). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, (2. Cilt, 8. Kitap), (Haz.: S. A. Kahraman), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Evliyâ Çelebi. (2006). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, (3. Cilt, 2. Kitap), (Haz.: S. A. Kahraman), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eyicil, A. (1998). Maraş'ta 1855'te Tacirlü Aşireti'nin İsyanı, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIX/30, 99-133.
- Fraylıç-Ravlıg. (2008). *Türkmen Aşiretleri*, (Yay. Haz.: A. Cin, H. Kortel, H. Eroğlu), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Genç, M. & Şahin, Z. (2008). Silifke (Mersin) Çaltıbozkır Köyü Yörük Dokumaları, *Güzel Sanatlar Etkinlikleri Sempozyum Bildirileri*, (s. 205-218), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Göka, Ş. (2002). Charles Texier, Felix Von Luschan ve Jean Paul Roux'un Antalya Civarındaki Gözlemlerinde Yörükler, *Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri*, (s. 97-108), Ankara: Yör-Türk Vakfı Yayınları.
- Gökbel, Ahmet. (2007). *Anadolu'da Varsak Türkmenleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Görgülü, Garip. (2014). *Türkler, Türkmenler, Yörükler, (Kökleri, Göçleri, Gelenekleri, Örf ve Adetleri) Payallar Tarihi*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Güler, A. (1992). Cumhuriyet Öncesinde Aşiret Aileleri, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, (1. Cilt), (s. 162-175), Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Güngör, Kemal. (1941). *Cenubî Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki*, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı.
- Gürdal, M. (1976). Antalya Yörükleri, *Türk Etnografya Dergisi*, XV, 65-72.
- Halaçoğlu, Yusuf. (2006). XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnalcık, Halil. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Editör: H. İnalcık, D. Quataert, Çeviren: H. Berktaş, Yay. Haz.: M. S. Eren), (I. Cilt), İstanbul: Eren Yayınları.
- Johansen, Ulla. (2005). 50 Yıl Önce Türkiye'de Yörüklerin Yayla Hayatı, (Çeviren: M. Poyraz), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kaptan, Ş. T. (2004). Oğuzlardan Osmanlılara Diyarbakır'da Yörük Kültürü, I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri, (s. 665-686), Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Yayınları.
- Karabacak, M. (2008). Yörük Kültürünün Günlük Hayata Yansımaları ve Bunun 'Saçıkarağılar' Örneğinde Değerlendirilmesi, II. Yörük-Türkmen Büyük Kurultayı ve Bilim Şenliği, (s. 264-273), Ankara: Türk Boyları Konfederasyonu Yayınları.
- Kasaba, Reşat. (2012). *Bir Konargöçer İmparatorluk Osmanlıda Göçebeler, Göçmenler ve Sığınmacılar*, (Çeviren: A. Ortaç), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kasapbaşı, Y. (1963). Türkmen Yörükleri Arasında Üç Gün, *Türk Folklor Araştırmaları*, 8/164, 3006-3011.
- Kılınç, N. (2010). *Antalya Yöresi Yörük Fıkraları Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köprülü, Fuad. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Krickl, Ernst. (2005). 1892 *Lykia Günlüğü*, (Çe-

- viren: F. Dönmez Öztürk, Z. Z. İlkelen, Yay. Haz.: N. Başgelen), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kurt, İ. (1992). Atasözlerinde Aile, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, (2. Cilt), (s. 626-649), Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Kutlu, M. Muhtar. (1987). *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Matsubara, M. (1982). Yörük Yaşamında Keçi ve Keçilerin Kümelenmesi İlkeleri, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, (IV. Cilt), (s. 355-362), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Matsubara, Masateke. (2012). *Türk Göçebelilerinden Çoşlu Yörüklerinin Etnografyası Göçebeliliğin Dünyası*, (Çeviren: K. Sugihara), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Orhan, M. (2004). *Konya İli Çumra İlçesi Tarihi Yörük Dokumaları ve Günümüzdeki Uygulamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Orhonlu, Cengiz. (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul: Eren Yayınları.
- Özbayrı, Kemal. (1972). *Tahtacılar ve Yörükler*, Paris.
- Özer, Metin. (2006). *Sancaklı Yörükleri*, İzmir: Umay Yayınları.
- Pekin, E. (1975). Yörük Çuvalları, *Sanat Dünyamız*, 2/5, 14-20.
- Pekin, E. (1977). Yörüklerde Un Çuvalları, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, (V. Cilt), (s. 207-230), Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Reinhard, U. (1977). Silifke Yöresi Dokumaları, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, (V. Cilt), (s. 241-250), Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Sakin, Orhan. (2006). *Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Sarre, Friedrich. (1998). *Küçük Asya Seyahati (1895 Yazı) Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, (Çeviren: D. Çolakoğlu), İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yayınları.
- Selekler, M. (1938). Antalya'da Göç, *Türk Akdeniz*, 2/8, 36-38.
- Selekler, Macit. (1960). *Yarımşırın Arkasından Antalya'da Kemer Melli-İbradı Serik*, İstanbul.
- Seyirci, M. (1989). Antalya Yöresinde Dokunan Yörük Seccadeleri, *Milli Kültür*, 65, 24-27.
- Seyirci, M. (1989). Yörükler'de Boğaz Havaları, 2. Mersin Milli Kültür ve Eğitim Sempozyumu Bildirileri, (Yay. Haz.: H. Dulkadir), (s. 155-159), Ankara: Mersin Halk Eğitimi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü Yayınları.
- Seyirci, M. (1992). Antalya'daki Karakoyunlu Aşireti ve Dokumaları, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, (V. Cilt), (s. 183-191), Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Seyirci, M. (1996). Bahşiş Yörükleri ve Dokumaları, *Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri II*, (s. 413-418), Alanya: Alsav Yayınları.
- Seyirci, M. (1996). Batı Akdeniz'de Yörükler, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, (s. 191-202), Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Seyirci, M. (1997). Antalya'da Oturan Töngüşlü Yörükleri ve Dokumaları, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, (s. 371-380), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Seyirci, M. (1997). Karakoyunlu Yörüğü Zeynep Bacı'dan Derlenen Atasözleri,

- Güneyde Kültür, 9/97, 19-21.
- Seyirci, Musa. (2000). *Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri*, İstanbul: Der Yayınları.
- Seyirci, Musa. (2004). *O Güzel İnsanlar O Güzel Atlar Yirminci Yüzyılda Fethiye Kırsalında Yaşam*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Seyirci, M. (2008). Kumluca Yörükleri ve Töngüşlüler, *Arkeolojisi, Tarihi, Doğası ve Tarımıyla Kumluca Rhodiapolis*, (s. 131-135), Antalya: Kumluca Belediyesi Yayınları.
- Somuncu, Mehmet. (2005). *Aladağlar Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Sönmez, C. (1976). Yörükler ve Dokumacılık, *Sümerbank*, 171, 43-45.
- Spratt, T.A.B. & Forbes, E. (2008). *Milyas, Kibyrtis ve Likya'da Yolculuklar*, (I. Cilt), (Çeviren: D. Türker), Antalya: Suna-İnan Kırak Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Sümer, F. (1984). Anadolu'daki Türk Halıcılık Tarihine Dair En Eski Bilgiler, *Türk Dünyası Araştırmaları Türk Halıları Özel Sayısı*, 32, 44-54.
- Şahin, Ali. (1962). *Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Baraklar*, Ankara: Doğu Matbaası.
- Şahin, Osman. (2002). *Son Yörük*, İstanbul: Berfin Yayınları.
- Şirin, N. (1994). *Döşemealtı Halıları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şiveroğlu, S. (2013). *Güney Ege Yörüklerinde Giysiler ve Tamamlayıcı Aksesuarlar-Milas Çomakdağ Bölgesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şölen, Hikmet. (1945). *Aydın İli ve Yörükler*, Aydın: Aydın Halkevi Neşriyatı.
- Tanyıldız, Ali. (1990). *Honamlı Yörükleri*, Isparta: Özgül Tipo-Ofset.
- Texier, Charles. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çeviren: A. Suat), (II. Cilt), Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları.
- Turan, R. (1992). Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, (1. Cilt), (s. 82-91), Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Tuztaş, A. H. (2005). *Günümüzde Isparta'da Yaşayan Yörüklerin Siyasi ve Kültür Tarihleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkay, Cevdet. (2005). *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Uslu, Fatih. (2015). *Bozahmetli Yörük Aşireti*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Ülger, N. (2008). Keçe Sanatı ve Tarsus Örneği, *Güzel Sanatlar Etkinlikleri Sempozyum Bildirileri*, (s. 437-443), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Yalın, A. R. (1941). Yörüklerde ve Şehirlerde Keçecilik, *Halk Bilgisi Haberleri*, 10/113, 104-108.
- Yalın, R. (1944). Göç Yollarında Kahraman Yörük Kadınları, *Çınaraltı*, 6/137, 6-7.
- Yalın, R. (1944). Yörüklerde Kadın Başlıkları ve Tuvalet, *Çınaraltı*, 6/138, 10-11, 15.
- Yalman, A. R. (1939). Cenup Yörüklerinde Dericilik, *Halk Bilgisi Haberleri*, 9/97, 7-10.
- Yalman, Ali Rıza. (2000a). *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, (Haz.: S. Emir), (I. Cilt), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yalman, Ali Rıza. (2000b). *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, (Haz.: S. Emir), (II. Cilt), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yazıcı, E. (1994). Göçebeler İlk Yolculuklar, *Son Mevsimler, Atlas*, 20, 58-70.
- Yıldız, Ali. (2009). *Dünden Bugüne Gazipaşa Tarihi*, Antalya: Gazipaşa Belediyesi

- Yayınları.
- Yılmaz, Y. (2012). *Tarihi Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye'deki Honamlı Yörükleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, Z. (2013). *Yörüklerde Boğaz Çalmanın Anlamı ve Tekniklerinin Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zaimoğlu, Ö. & Teker, M. S. (2010). Kovanlık Köyü-Ovaköy Camii (Döşemealtı/Antalya) Halıları, *Akdeniz-Sanat Dergisi*, 3/6, 169-182.